

Masarykova univerzita
Filozofická fakulta
Historický ústav

**Deklarace zástupců české šlechty
na obranu československého státu a národa v letech 1938-1939**

(bakalářská diplomová práce)

Kateřina Kučerová

Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla
všechnu použitou literaturu a prameny.

9. května 2012

.....

Kateřina Kučerová v.r.

Zde bych chtěla poděkovat vedoucímu práce Mgr. Jiřímu Němcovi, PhD. za věnovaný čas a cenné rady ohledně literatury, pramenů a studijních postupů. Také bych ráda poděkovala archiváři PhDr. Jakubu Doležalovi z Archivu Kanceláře prezidenta republiky, který mi pomohl s orientací v archivu a nalezením vhodných fondů.

Obsah

1. Úvod.....	5
2. Vlastenectví šlechty a její vztah k české národnostní otázce.....	8
3. Šlechta za první republiky, dvacátá léta.....	11
3.1 Pozemková reforma.....	14
3.2 Svaz československých velkostatkářů a německý Verband.....	16
3.3 Aktivita šlechticů – jednotlivců.....	19
4. Šlechta za první republiky, třicátá léta.....	20
4.1 Podíl šlechty na misi lorda Runcimana.....	22
4.2 První delegace šlechticů u prezidenta Beneše 17.9.1938.....	23
5. Šlechta za druhé republiky.....	26
5.1 Druhá delegace šlechticů u prezidenta Háchy 24.1.1939.....	27
6. Šlechta za protektorátu Čechy a Morava.....	29
6.1 Germanizace.....	29
6.2 Národnostní prohlášení české šlechty v září 1939.....	33
6.3 Uvalování vnučených správ na majetky českých šlechticů.....	37
6.4 Odboj a perzekuce české šlechty.....	39
7. Závěr.....	42
8. Prameny a literatura.....	44
9. Přílohy.....	48

1. Úvod

Tématika šlechty je velice oblíbená. Pozornost badatelů se ale obrací především do období, kdy šlechta bývala významnou a elitní vrstvou společnosti. Studium šlechty po roce 1918, kdy své elitní postavení ztratila, je v porovnání se studiem doby předchozí mnohem slabší. Badatele mimo jiné může odrazovat i komplikovanost dané problematiky. Období První republiky a vyrovnávání se šlechty s novým státem tuto vrstvu (dosud ucelenou, alespoň co se týče elitního postavení) silně diferencovalo. Pestré a různorodé reakce na strategii nové republiky a postupná nacionalizace obyvatelstva způsobily, že se šlechtická společensko-politická vrstva rozmělnila na jednotlivce. Tito jedinci se pak asimilovali nebo naopak nové zřízení odmítali. Třicátá léta přednesla národnostní otázku jako zásadní, u šlechty nevyjímaje. A právě krizová léta od roku 1938 šlechtu donutila, aby zaujala přímé stanovisko k československému státu. Tyto složité národnostní procesy a postoje měnící a vyvíjející se od dvacátých let až do období druhé světové války vyžadují hluboký exkurz do oněch více jak dvaceti let života šlechty (jednotlivců) žijící na našem území.

Cílem mé práce je představit trojici deklarácí zástupců české šlechty (první ze září 1938, zbylé dvě z ledna a září 1939) jako přímý důkaz ztotožnění části šlechty s Československou republikou a jejím národem. Deklarace se staly důkazem znovu nabyté šlechtické „identity“ ztracené převratnými událostmi v roce 1918. Šlechta se tak znovu představila jako ucelená politicko-společenská vrstva.

Vrcholu ztotožnění česky smýšlející šlechty s národem předcházely téměř dvě desetiletí hledání její identity v rámci nového demokratického státu. Je proto důležité a k oněm vrcholným událostem (v letech 1938 a 1939) naprosto nezbytné sledovat také transformaci šlechty v období těchto necelých dvaceti let, a to od šlechtického vnímání termínu vlastenectví a nacionalismu, vývoje jejího vztahu k národu a ideám demokratického státu až k postupnému sblížování a ukotvení šlechty v novém státním zřízení. K celistvému pochopení vývoje česky orientované šlechty jsou důležité i události následující po roce 1939. Snažím se tak zobrazit i profil pročeské šlechty v období protektorátu s přihlédnutím, jaké důsledky měly předchozí delegace na životní osudy jednotlivých delegátů a jejich rodin v krizových letech války.

Pro přiblížení problematiky komplikovaného vývoje šlechty se chci věnovat konkrétněji především osudům signatářů, a to hlavně členů první delegace ze září 1938. Mojí snahou je důležité události prezentovat na příkladech konkrétních osob.

Přestože se ve své práci věnuji prioritně transformaci česky smýšlející šlechty, k dobovému vývoji a především zlomovým událostem je nezbytně nutné uvádět také vývoj

německy smýšlející šlechty (ač v okrajovém měřítku) žijící na území Československa, a to především do konce první republiky, na které se její část aktivně podílela. Občasná komparace těchto dvou skupin je velice důležitá, kdyby se totiž pročeská a proněmecká šlechta nezačaly v druhé polovině 30. let tak prudce vzájemně vyhraňovat (souběžně se „zagresivněním“ sudetoněmecké politiky), přímá identifikace šlechty ať k jednomu nebo k druhému národnostnímu táboru by zřejmě neproběhla nebo by se vyvíjela jen velmi pozvolna. V období protektorátu už tuto komparaci opomímám, protože ji pro téma své práce nepovažuji za tak stěžejní, jak tomu bylo ve dvacátých a třicátých letech.

Tento komplikovaný a mnohostranný náhled na šlechtickou tematiku v letech 1918 až 1939 (respektive 1945) vyžadující hlubší studium je možná důvodem, proč nevznikají komplexnější práce na šlechtické téma a šlechtě jsou věnované většinou jen odstavce obecnějších prací¹. Díly věnujícími se plně problematice šlechty jsou př. knihy z počátku 20. let, kdy se republika snažila s bývalou elitní vrstvou veřejně vypořádat a kdy ji naopak někteří autoři bránili.² Biografií šlechticů už existuje více, ovšem tyto někdy postrádají systematičnost, chronologii a jsou založeny jen na vybraných událostech hlavních osob.³ Velice kvalitní jsou zpracované dějiny jednotlivých rodů, pro tuto práci pak nejprůnosnější dějiny rodu Kinských.⁴ Pokus o celistvé zmapování šlechtické problematiky v moderní době (ač především v období komunismu a po Sametové revoluci) se vydařil v knihách Borise Dočekala a Vladimíra Votýpky, které jsou cennými i zprostředkováním výpovědí přímých pamětníků.⁵ Hlubší badatelská činnost a kvalitní práce o české šlechtě částečně v období první republiky, především pak v období protektorátu jsou z pera historika Zdeňka Hazdry.⁶

¹ Kárník, Zdeněk: České země v éře první republiky I-III, Praha 2000-2003. Především v prvním dílu, ve kterém je šlechta rozebírána ve spojitosti s pozemkovou reformou a v dílu třetím s obsáhlejší kapitolou národnostního problému šlechty, její účasti na Runcimanově misi a deklaracemi v letech 1938 a 1939.

² Příkladem zastánce šlechty (ve spojitosti s pozemkovou reformou) byl historik Josef Pekař, viz Pekař, Josef: Omyly a nebezpečí pozemkové reformy. Praha 1923.

³ Toto jsem postrádala především v biografiích: Škutina, František: Český šlechtic František Schwarzenberg. Praha 1990.; Sternbergová, Cecilia: Cesta. Paměti české aristokratky. Praha-Litomyšl 2002. Přesto byla pro mě práce o Františku Schwarzenbergovi velice přínosná, stejně jako kniha Cecilie Sternbergové, která je kvalitním literárním dílem.

⁴ K dějinám rodu Kinských: Brož, Ivan: Velké postavy rodu Kinských. Praha 1997.; Richter, Karel: Sága rodu Kinských. Chlumec 1995.; Valenta, Aleš: Dějiny rodu Kinských. České Budějovice 2004.

⁵ Dočekal, Boris: Osudy českých šlechticů. Jihlava 2002. a Příběhy českých šlechticů. Jihlava 2006.; Votýpka, Vladimír: Aristokrat. Život Zdeňka Sternberga. Praha 2010., Návraty české šlechty. Praha 2000., Paradoxy české šlechty. Praha 2005., Příběhy české šlechty. Praha 1995.

⁶ Hazdra, Zdeněk (ed.): Válečný prožitek české společnosti v konfrontaci s nacistickou okupací (1939-1945). Sborník příspěvků ze symposia k 70.výročí vypuknutí druhé světové války. Praha 2009.

Hazdra, Zdeněk – Vlček, Lukáš (eds.): Mnichov 1938 a česká společnost. Sborník z mezinárodního symposia k 70.výročí mnichovské dohody. Praha 2008.

Hazdra, Zdeněk – Horčíčka, Václav – Županič, Jan (eds.): Šlechta střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20.století. Praha 2011.

Poslední z edicí se věnuje šlechtické tematice v totalitním prostředí z mnoha stran, jak ze strany český orientované, tak i německy orientované šlechty. Dále se věnuje př. i válečným rasovým a pozemkovým represím šlechty, kolaboraci i př. fašistickým proudům mezi aristokraty.

Cenný pro tematiku šlechty je i obsáhlý článek Jiřího Doležala o šlechtě za první republiky a okrajově i v období protektorátu a reakce Františka Schwarzenberga na tento článek obohacená o zprostředkování přímého svědectví.⁷ Zajímavými pracemi jsou i knihy Eagle Glassheima, které jsou založeny na komparaci a vývoji česky a německy orientované šlechty od konce Rakouska-Uherska volně do roku 1948.⁸

Z archivních materiálů věnujících se tématu deklarací byly nejvýznamnějšími (mimo textů samotných deklarací) žádosti a záznamy audiencí ve fondu Memorand české šlechty v Kanceláři Archivu prezidenta republiky. Taktéž přínosné byly fondy šlechticů Františka Kinského, Zdeňka Radslava Kinského a Karla Belcrediho (významných exponentů česky orientované šlechty). K otázce majetkových represí pak fond Majetkových záborů.⁹ Pro budoucí studium by bylo vhodné zmapovat přesný průběh Runcimanovy mise a jeho kontakty s pročeskou a prohenleinovskou šlechtou a jejich četnost. Pro hlubší exkurz do soukromí a postojů jednotlivých šlechticů by posloužily jednotlivé rodové archivy¹⁰ nebo přímo rozhovory s pamětníky (zřejmě neplodnější by bylo kontaktovat Zdeňka Sternberga z Českého Šternberku, Václava Norberta Kinského z Chlumce nad Cidlinou, dále pak z potomků př. Karla Schwarzenberga). Zajímavé informace by přineslo i studium prezidentů Beneše a Háchy v jejich postoji ke šlechtě.¹¹

⁷ Doležal, Jiří: O české šlechtě v čase první republiky. Časopis Svědectví XX, 1986, s.39-62. a Schwarzenberg, František: Tribuna svědectví. Svědectví 79, 1986, s.701-708.

⁸ Glassheim, Eagle: Noble Nationalists. The Transformation of the Bohemian aristocracy. London 2005.

⁹ AKPR, Česká šlechta – memoranda, kart.168, inv. č. 1124, sign. D 3038/40.; AKPR, František Kinský, kart. 187, inv. č. 1261, sign. M 11 618/44.; AKPR, Jednota starých českých rodů, kart. 317, inv. č. 1720.; AKPR, Karel hrabě Belcredi, kart.172, inv. č. 1184.; AKPR, Radslav Kinský, kart.260, inv. č. 1505/G.; AKPR, Zábor zemědělských usedlostí, kart. 183, inv. č. 1239, sign. A 13 582/44.

¹⁰ Z nejdůležitějších: v SOA v Třeboni rodinný archiv orlických a hlubocko-krumlovských Schwarzenbergů, v SOA v Zámrsku rodinné archivy Kinských, Sternbergů, Kolowratů, Parishů a Colloredo-Mansfeldů, v SOA v Litoměřicích archiv Lobkowiczů, v MZA pak Belcrediové a Strachwitzové, z nichž pro problematiku deklarací by byly zřejmě nejprínosnější záznamy orlických Schwarzenbergů a chlumeckých a kosteleckých Kinských.

¹¹ Fondy Emila Háchy a Edvarda Beneše v Archivu Národního muzea, prezidenta Beneše dále i v Archivu Akademie věd České republiky.

2. Vlastenectví šlechty a její vztah k české národnostní otázce

Jak vstupovala česká šlechta¹² do 20. století? Jaké bylo její postavení a vliv ve společnosti? Jak se stavěla k prudce se rozvíjející střední vrstvě (měšťanstvu), která se rychle emancipovala? Jaký byl její vztah k českým národnostním snahám? V čem byl její potenciál do budoucna a co ji naopak brzdilo v dalším rozvoji?

Šlechta byla v rámci společnosti habsburské monarchie elitní vrstvou. I na počátku 20. století stále dominovala ve většině politicko-mocenských, kulturních, vojenských a dalších odvětvích, kde si udržela ty nejvyšší a nejprestižnější pozice. Je potřeba si ale uvědomit, že šlechta prošla v předešlém století prudkou obměnou a velice rychle se diferencovala. V devatenáctém století se v habsburské monarchii ve spojitosti se šlechtou mluví o tzv. *krizi šlechtictví*¹³.

V hierarchii šlechty se tak (především od druhé poloviny 19. století) rozrostlo množství nově titulovaných šlechticů, v rámci šlechty vznikla tzv. nobilita neboli nová šlechta. Nobilitovaní šlechtici pocházeli především z řad armády a ze státní správy, odměňováni byli dále např. umělci, vědci, univerzitní profesori, politici, průmyslníci nebo velkoobchodníci. Systém umožňoval i zakoupení titulu.

Aristokracie, nejvyšší vrstva šlechty (před rokem 1848 šlechta stavovská), těžce nesla ztrátu svých funkcí ve spojitosti se zrušením poddanství, průnik nobilitovaných do vysokých funkcí a snižování vlivu urozenosti před výší majetku. Od druhé poloviny 19. století tak aristokracie prožívala postupný ústup z veřejných funkcí (jak politického života, tak i kulturního a hospodářského), ve kterých byla nahrazována šlechtou novou, nobilitou. Kontakty a styky mezi vyšší a nižší šlechtou byly velice omezené a především aristokratický pocit výlučnosti stavěl mezi obě skupiny velikou propast. Do dvacátého století tak vstupovala aristokracie stále jako nositel tradice a historické kontinuity, nejvyšší podpora monarchie, ale zároveň jako konzervativní, uzavřená a velice izolovaná kasta, nevstřícná k modernizačním procesům¹⁴.

¹² Na problematiku vysvětlení krize šlechtictví a vývoj nobility a aristokracie v druhé polovině 19. století a jejím vstupem do 20. století nahlížím z teoretického hlediska, tedy z hlediska problematiky šlechtictví celé habsburské monarchie (vývoj české šlechty od vývoje šlechty ze zbylých historických zemí se z tohoto hlediska neliší). Termín české šlechty zde uvádím, protože na téma krize šlechtictví přímo navazují otázkou národnosti.

¹³ Hlavními podmínky k této existenční krizi byly především důsledky některých z osvíceneckých vojenských reforem Marie Terezie, francouzské revoluce, dále pak převratné události roku 1848 a odraz průmyslové revoluce na struktuře společnosti habsburské monarchie, v neposlední řadě změna hodnot v obsazování některých funkcí ve státní správě a v armádě - upřednostňování lidí vzdělaných před urozenými.

Županič, Jan: Rakouská šlechta na prahu moderní doby. In: Knoz, Tomáš – Dvořák, Jan (eds.): Šlechta v proměnách věků. Edice Země a kultura ve střední Evropě. Sv.17. Brno 2011, s.197-205.

¹⁴ V národnostní problematice budu dále porovnávat jen šlechtu/aristokracii (právě z důvodů výše zmíněných) a střední vrstvy/měšťanstvo. Přestože se nobilita snažila životním stylem přiblížit první společnosti, myšlenkově měla blíže ke středním vrstvám. To je důvod, proč ji zde opomímám. Po vzniku první republiky pro ni nebylo tak

Rakousko-uherské vyrovnání v roce 1867 vyprofilovalo uvnitř šlechty dva politicko-ideologické proudy – tzv. *šlechta ústavověrná (centralistická)* a šlechta tzv. *státoprávní (státotvorní)*. Šlechta ústavověrná se s novým uspořádáním plně ztotožnila, uznávala platnost a legitimitu různých rakouských ústav a bránila je¹⁵. Naopak šlechta státoprávní přijala akt vyrovnání jako cestu k dalšímu „kompromisu“, a to s českými zeměmi. Její zastánci požadovali českou korunovaci císaře, větší pravomoci císaře a byli proti všem rakouským ústavám.¹⁶ Později, během první Československé republiky, se tyto dva proudy vyvíjely v souvislosti s aktuálními národnostními problémy. Bývalá ústavověrná šlechta se převážně nevyrovnala s novým státem, zazlívala mu svou degradaci v hierarchii společnosti spolu s úpadkem v politické, hospodářské a dalších sférách. Navíc vlastnila své majetky především v německy mluvících oblastech, oblastech budoucích Sudet. Mnozí se stali sympatizanty sudetoněmeckého hnutí (někteří byli i aktivními členy strany a sloužili jí především svými zahraničními kontakty), později nacionálně socialistického, spolu s politikou návratu k německému celonárodnímu celku, ze kterého byli rokem 1918 proti své vůli odtrženi.

Druhá část šlechty – státoprávní a pročesky smýšlející se většinou s existencí Československa postupně smířila, někteří se dokonce na vývoji státu začali aktivně podílet a většina z potomků iniciátorů a sympatizantů státoprávního programu se v krizových letech 1938 a 1939 ztotožnila s československým státem i národem a oficiálně se prohlásila za jeho součást.

Šlechta ve své většině stála už od druhé poloviny 19. století stranou hlavních národnostních snah. Nositeli a hybateli tohoto hnutí se stali především členové střední (měšťanské) vrstvy. Jakési „nerozumění si“ v otázkách národnostních mezi střední vrstvou a tradiční aristokracií vznikalo především v odlišném chápání pojmu národního vlastenectví. František Schwarzenberg, věnující se tomuto tématu, rozlišil dva pojmy, kterými pokryl různá chápání národního sebeurčení z pohledu střední vrstvy (měšťanstva) a z pohledu šlechty. Představil pojem *národovectví* - jako vyhraněný projev nacionalismu vznikajícího v 19. století

komplikované se s novým systémem ztotožnit, narozdíl od aristokracie, u které staleté tradice utvářely pocity výlučnosti a přijetí jiného státního systému bylo pro ni mnohem problematictější.

¹⁵ V čele tohoto směru stál hrabě Josef Osvald Thun-Hohenstein-Salm-Reifferscheid (1849-1913). Ten zaujímal protičeský postoj, zvláště v jazykové otázce.

¹⁶ Z řad nejvyšší aristokracie, smýšlející česky ve smyslu zemského patriotismu, byli zástupci Karel III. Schwarzenberg (1824-1904) nebo Jiří Lobkowitz (1835-1908). Dalšími zastánci programu (už ne tak vysoce postavenými) byli př. bratři Clam-Martinitzové - Jindřich Jaroslav (1826-1887) a Richard (1832-1891), Jan Karel Lažanský (1806-1878), Egbert Belcredi (1816-1894), Oscar Parish (1864-1925), Karel Eduard Pálffy (1836-1915) a další. Potomci většiny ze zmíněných se později identifikovali s československým státem a národem a účastnili se deklarací z let 1938 a 1939.

Mašek, Petr: Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory po do současnosti I, II. Praha 2008 a 2010.

a pokračujícího do století dvacátého.¹⁷ Už během druhé poloviny 19.století „*se politický boj v Čechách víc posunul z otázky státoprávní do otázek čistě jazykových*“¹⁸. Byl to právě jazyk, skrz který měšťanský stav v 19.století definoval svoje národní cítění¹⁹. Ale právě s takovýmto hlediskem „vlastenectví“ se šlechta nedokázala a ani neuměla ztotožnit. Široké jazykové vzdělání bylo samozřejmostí v životě šlechticů. Museli ovládat najednou několik jazyků (oficiální jazyk mocnářství, dále tradiční rodinné jazyky, jazyk/jazyky svých poddaných a později zaměstnanců, jazykem vytríbené společnosti byla francouzština atd.), navíc rodinné vztahy byly často tak pestré, že se často mluvilo s každým příbuzným jiným jazykem. V takovéto atmosféře šlechtě sloužil jazyk pouze jako dorozumívací prostředek, ne prvek národnostní identifikace²⁰.

Proti národovectví postavil František Schwarzenberg ve spojitosti se šlechtou pojem *vlastenectví*. A to vlastenectví chápané teritoriálně (tzv. *zemský patriotismus*)²¹. Historická tradice a kontinuita šlechtu poutala k půdě. Zemský patriotismus mohl být orientován k určitému historickému teritoriálnímu celku v monarchii. Dalšími aspekty v národnostním cítění pak byla např. původ rodu, národnost poddaných (později zaměstnanců) atd²². Kosmopolitnost šlechty, její jakýsi „nadmárodní nadhled“ spolu s řečenými prvky pak vytvářel národní cítění (ono vlastenectví Františka Schwarzenberga), zaštiťované věrností vlastnímu vladaři a příslušností k habsburské monarchii (taktéž nadmárodní). O vnímání vlastenectví a samozřejmém skloubení češství s loajalitou k rakousko-uherské monarchii svědčí i vzpomínka MuDr. Františka Lobkowicze na jeho děda Ferdinanda Lobkowicze²³, podle Františka „*spojoval věrné češství s věrností Habsburskému rodu, neboť šlechtic byl vázán přísahou věrnosti legitimnímu panovníkovi. Na veřejnosti hovořil zemský maršálek německy, to patřilo k jeho funkci, ale doma mluvil jen česky a vyžadoval to od všech členů rodiny.*“²⁴

3. Šlechta za první republiky, dvacátá léta

Vytvoření Československa jako státu na demokratických principech přineslo zhroucení starých struktur, ve kterých se až dosud šlechta sebevědomě pohybovala. Šlechta byla nucena se v nastalé situaci zorientovat. I když z její strany neproběhlo žádné veřejné

¹⁷ Schwarzenberg, F.: Tribuna, s.703-704.

¹⁸ Jak nové dilema šlechty popsal Karel Schwarzenberg (1937); Hvižd'ala, Karel: Karel Jan Schwarzenberg. Knížecí život. Rozhovor s Karlem Hvižd'alou. Praha 2008, s.122.

¹⁹ Tamtéž, s.7-8.

²⁰ Županič, J.: Šlechta, s.294.

²¹ Hvižd'ala, K.: Karel Jan Schwarzenberg, s.7.

²² Hazdra, Z.: Šlechta v době Mnichova, s.234.

²³ 1850-1926

²⁴ Votýpka, V.: Příběhy, s.16.

vzepření novému režimu, těžko se s novým státním zřízením vyrovnávala, někteří šlechtici se s novou dobou nevyrovnali nikdy.

Problematiku vyrovnání se a nalezení vztahu k novému státu spojil František Schwarzenberg s problematikou generační. Uvedl, že mnoho šlechticů (tzv. „v nejlepších letech“), kteří měli potenciál se s novým státem lépe vyrovnat, zemřelo během první světové války. Podle něj zde zůstala generace mladých šlechticů (mezi které se sám zařadil), která vzhledem ke svému věku neměla možnost zatím se v nové době projevit. Dále zde také zůstala generace tzv. „přestárých“, kteří se nedokázali s podmínkami rovnostářského státu vyrovnat, tito se častokrát označovali za tzv. Starorakušany nebo Velkorakušany a v Československé republice se cítili vykořeneční²⁵. Schwarzenbergovo rozdělení je ovšem příliš obecné, dá se ale chápat jako jeden z více aspektů, které utvářely vztah šlechty k republice.

Příkladem pocitů vykořenečnosti (spojených s oním termínem *Starorakušan*) je i vzpomínka na Bedřicha Adolfa Kinského: „...rozpad monarchie prožíval bolestně a se vznikem Československé republiky se nikdy neztotožnil. Necítil se vlastně ani jako Čechoslovák ani jako Němec. Sám o sobě tvrdil, že je *Altösterreich-Starorakušan*.“²⁶ Existovalo i mnoho dalších, kteří se se vznikem republiky nemohli vnitřně smířit, př. otec Antonie Fürstenbergové (vdané za Karla VI. Schwarzenberga) Karel Emil Egon Fürstenberg. Tato skupina šlechticů, zvláště byli-li proněmecky cítící a svým minoritním postavením v republice zklamáni (nejenže už nebyli na vrcholu společenského žebříčku, ale národní příslušnost k německému národu i jazyk, kterým mluvili se náhle ocitl v menšinovém postavení), měli větší sklon v krizových 30. letech sympatizovat se sudetoněmeckou (někteří později přímo s nacistickou) ideologií.

Nejpočetnější skupinou byli šlechtici, kteří nezaujali žádné výrazné postavení k novému státu. Byla to různorodá skupina – jedinci, kteří byli rádi za konec vídeňského centralismu a vlády Habsburků, ovšem republika jim nevyhovovala (př. Vladimír Lažanský); ti, kteří litovali konce monarchie, ale časem se jim podařilo smířit se s republikou a najít si k ní cestu (Zdeněk Radslav Kinský); nebo šlechtici, kteří nepocíťovali žádné rozhořčení,

²⁵ Schwarzenberg, F.: *Tribuna*, s.704-705.

²⁶ Bedřich Adolf Kinský (1885-1956) přijal československou státní příslušnost, ovšem ponechal si rakouskou národnost. Rozhodování mu v roce 1939 ušetřil výnos, kterým „státní příslušníci Československé republiky německé národnosti, kteří měli domovské právo v některé obci Čech, Moravy nebo Slezska, nabývali automaticky německou státní příslušnost.“

Bedřich Adolf od roku 1939 členem NSDAP.

Votýpka, V.: *Paradoxy*, s.83-84.

křivdu ani pocity z rady z rozpadu monarchie ani později na následnými represivních státních nařízeních proti svému stavu (Jiří Douglas Sternberg)²⁷.

Třetí a minoritní skupinou byli šlechtici, kteří vznik republiky otevřeně a veřejně přijali a oslavovali. Výrazným zástupcem tohoto pozitivního veřejného stanoviska byl Bedřich Schwarzenberg, který se v republice veřejně angažoval takřka od prvních dní. Po 28.10.1918 si na zámek Orlík svolal úředníky ze svého panství a pronesl k nim tuto řeč:

„Važme si dobyté svobody, milujme svou krásnou vlast a řídme se hloubkou slov i tónů naší národní hymny Kde domov můj, neboť jen tam, kde panuje svornost, demokracie, láska, dospěje se společnou prací ke zdaru země. Zde jsem se narodil, mezi těmito lidmi žiji a mezi nimi zemru a budu odpočívat. Zůstaňte věrni své vlasti, našemu rodu i příštímu majoritnímu pánovi, princí Karlovi.“²⁸

Dalšími šlechtici, kteří se v 19.století demokratizovali a novou republiku uvítali byli i bratři Bořek-Dohalští (František, Antonín a Zdeněk)²⁹. Zástupci této skupiny, kteří veřejně uvítali vznik republiky, ztotožnili se s ní a začali se v ní od začátku angažovat, byli ovšem jen jednotlivci.

Někteří šlechtici se po vzniku republiky okamžitě aktivně zapojili do veřejného života, ať už na diplomatickém poli (František Bořek-Dohalský, Maximilian Ervin Lobkowitz), na poli průmyslu (Jindřich Kolovrat-Krakovský) nebo v dalších sférách (Antonín Bořek-Dohalský na významných pozicích v katolické církvi nebo jeho bratr Zdeněk Bořek-Dohalský jako novinář)³⁰. V průběhu dvacátých, především však třicátých let k nim pak přibyli i mnozí další.

V rozjitřené atmosféře nového československého státu se bezprostředně po jeho ustanovení rozšířila kritika šlechty (podporovaná novými elitami, tiskem atd.). Tato bývalá elitní společenská vrstva (zakládající si právě na své výlučnosti) do ideologie demokratického státu založeného na rovnostářských principech nezapadala. Mezi nejsilnějšími „body obžaloby“ šlechty po vzniku nového státu byl její silný konservatismus (potírající demokratické a sociální požadavky společnosti), bylo jí vyčítáno její nadnárodní cítění prezentované ovšem jako a-nacionálnost. Dále jí byl vytýkán i silný katolicismus spolu

²⁷ K tomuto tématu:

Doležal, J.: O české šlechtě, s.39-62.

Votýpka, V.: Paradoxy, s.43-79.

Votýpka, V.: Příběhy, s.373-404.

²⁸ Doležal, Jiří: Česká šlechta v čase první republiky. Svobodný zítřek 38, 1990, s.7.

²⁹ Hazdra, Zdeněk: Šlechta ve službách Masarykovy republiky. Katalog výstavy. Muzeum T.G.M. Rakovník 2010, s.4-9.

³⁰ Tamtéž.

s převážně odmítavým postojem k odkazu husitství³¹. V neposlední řadě naprostá absence šlechty na odboji ve světové válce.

Tyto důvody „rozchodu šlechty s národem“³² se snažil vysvětlit a uvést na pravou míru František Schwarzenberg. Přestože potvrdil, že po roce 1918 docházelo k diskriminaci šlechty, zde uvedené důvody nepovažoval za trvalou hráz mezi národem a šlechtou. Pro šlechtu, loajální monarchii, bylo nemyslitelné porušení přísahy svému císaři. Zpronevěřili by se své cti, kdyby ve válce bojovali proti mocnářství, byla by to zrada. Šlechta měla velice rozporuplný vztah i k legionářům, které často považovala za zrádce³³. Věrnost přísaze, věrnost panovníkovi a čest byly šlechtě velmi silnými morálními hodnotami³⁴.

Spíše než katolicismus (jenž vyznávala stejně jako šlechta většina národa), obyvatelstvo nelibě neslo silnou provázanost katolické církve (v jejíž nejvyšších funkcích působila šlechta) s politikou. Z hlediska silného tradicionalismu a katolické víry se nemohla šlechta stavět otevřeně k husitství.

Taktéž konservatismus šlechty vyvěral ze silné a dlouhé rodové tradice a lpění na hodnotách. O pojetí šlechty k nacionalismu a vlastenectví byla řeč již v předešlé kapitole. V začátcích nové Československé republiky šlo tedy především o utvrzení legitimacy nového režimu negací a popření režimu bývalého. Jelikož ale šlechta byla oporou a elitou monarchie, byla potřeba se kriticky vypořádat i s ní.

Toho byly svědkem i první zákony republiky. Zákonem č. 61 Sb., přijatým 10.12.1918 o zrušení šlechtictví, řádů a titulů. Navíc byla zrušena i všechna práva, která ze šlechtictví, řádů a titulů plynula. Dodatek nebo přídomek označující šlechtictví nesměli dále bývalí šlechtici užívat. Nutno podotknout, že formální zrušení odkazu na šlechtictví samotným šlechticům neublížilo. Onen vnitřní pocit výlučnosti nebyl vytvářen přídomkem či titulem, nehledě k tomu, že titul byl dále používán jako projev zdvořilosti a úcty k dané osobě

³¹ Znovu byl veřejně propírán výrok Karla IV. ze Schwarzenbergu (1859-1913), kdy při stavbě Národního muzea bylo rozhodnuto, že jedno ze jmen významných mužů, které měly být po obvodu budovy, bude i jméno Mistra Jana Husa, Karel IV. na to reagoval, že „*husité byli banda lupičů a žhářů*“, a tak prosadil, že se tam jméno Jana Husa neobjevilo.

Škutina, F.: Český šlechtic, s.77.

³² Termín Jiřího Doležala; Doležal, Jiří: O české šlechtě...

³³ Ze vzpomínek Zdeňka Sternberga na svého soukromého učitele: „*Trpělivě a především důrazně Zdeňkovi vysvětloval, že českoslovenští legionáři, kteří desertovali a postavili se proti Rakousku, byli bojovníci za svobodu a nezávislost, tedy hrdinové, nikoliv zběhové či dokonce zrádci, jak mohl Zdeněk slýchat z rozhovorů u rodinného stolu, když se sešli příbuzní a známí jeho rodičů.*“

Votýpka, V.: Aristokrat, s.16.

³⁴ Ne, že by šlechticům vstup k legionářům nebyl nabízen. Příkladem je i Zdeněk Radslav Kinský, kterému byl vstup nabízen během jeho zajetí na východní frontě. Přes prvotní dilema došel k závěru, že „*navzdory všem výhradám, které choval vůči národní politice Vídně, stále v něm (císaři) viděl symbol jednoty, monarchie a státního celku, který neměl v úmyslu bourat.*“ A navíc byl „*čestným důstojníkem, který přísahal věrnost císaři.*“ Brož, I.: Velké postavy rodu Kinských, s.142.

bývalého šlechtice.³⁵ Rozšiřovacím zákonem 234 z 10.4.1920 byly vymezeny i sankce za porušení zákazu užívání zrušených titulů, řádů, erbů, vyznamenání, jejich použití v tisku atd.³⁶

Český národ byl napříště prezentován jako prostý, plebejský lid. Rozvíjela se teorie, že síla českého národa spočívá v tom, že se opírá o lidové masy (vymezení oproti př. Maďarsku a Polsku, kde šlechta zůstala i nadále elitní vrstvou). Demokratismus byl zaštitěn absencí šlechty na národním hnutí.

3.1 Pozemková reforma

Pozemková reforma byla aktem, který nejen de iure, ale i de facto rozložil šlechtu jako vrstvu, oslabil její hospodářsko-mocenské pozice (a s tím spojený i politický vliv) a dotkl se jí v samé podstatě jejího bytí.

V době příprav a prosazování pozemkové reformy dosáhla kampaň proti „cizácké šlechtě“ nejvyšších rozměrů. Nejtypičtějším sloganem bylo pojetí pozemkové reformy jako „odčinění Bílé hory“, proti šlechtě se vžil pojem „zrádné a cizácké šlechty“ (míněno šlechty německé – nutno říci, že německy smýšlející šlechta zaujímala v první republice většinu, podle almanachu Zdeňka Radslava Kinského to byly celé 2/3,³⁷ která se obohatila na konfiskacích poražené a vyhnané šlechty české. Proti tomuto scestnému a tendenčnímu výkladu se oficiálně postavil historik Jan Pekař v rámci své kritiky pozemkové reformy³⁸. Za

³⁵ „Niměně žádná právní norma nemůže vymazat minulost, která k dosažení titulu vedla“ Karel (VII.) Schwarzenberg

K benevolenci v zákazu užívání titulů: Když prezident Masaryk navštívil Orlík, kněžnu Schwarzenbergovou oslovoval „paní kněžno“.

Richter, K.: Sága rodu Kinských, s.95.

³⁶ Vězení od 24 hodin do 14dnů, nebo trestem peněžitým od 50 do 15 000 Kč

Novela zákona, 234/1920 O změně zákona o zrušení šlechtictví, řádů a titulů.

³⁷ Zdeněk Radoslav Kinský se pokusil o sestavení šlechtického almanachu, jakéhosi Almanachu Gotha nové republiky, vzniklo tak dílo U nás. Žďár nad Sázavou 1934. Po druhé světové válce napsal další genealogickou příručku, ve které se ocitly už pouze rody, které přečkaly válku a nebyly jim zabaveny majetky jako kolaborantům.

K upřesnění otázky národnosti: 73% šlechty se hlásilo k německé národnosti, 27% k české.

Bezcený, Zdeněk: Česká šlechta v éře první republiky. In: Knoz, Tomáš – Dvořák, Jan (eds.): Šlechta v proměnách věků. Edice Země a kultura ve střední Evropě. Sv.17. Brno 2011, s.229.

³⁸ Původně v jednotlivých statích, které vycházely v nedělních přílohách „Národních listů“ 24.12.1922-11.3.1923, mezi nejdůležitějšími: „O některých předpokladech pozemkové reformy“ a „Kritické poznámky k pozemkové reformě“

V první řadě se Pekař snažil vyvrátit tezi o cizácké šlechtě historickým exkurzem do 17.století a na mnoha příkladech ukázal, že na pobělohorských konfiskacích měla zisk především česká šlechta, která nad cizí šlechtou, která přišla, ještě dlouho dominovala. Dále místo termínu germanizace nahodil termín čechizace a uvedl na pravou míru ono odcizení české šlechty, k němuž došlo (spolu s tzv.germanizací) až v 19.století. Také připomněl pozici šlechty v počátcích národního obrození, její přínos pro kulturní rozvoj a podporu národních snah v druhé polovině 19.století.

V druhé stati se už věnuje přímo pozemkové reformě. Jejím politickému podtextu, uspěchanosti, především tedy kritika podhodnocené náhrady vyvlastněným.

Pekař, Josef: Omyly a nebezpečí pozemkové reformy. Praha 1923.

další zavinění šlechty byly pokládány i prohry v bitvách na Moravském poli, u Lipan, dále jim bylo vyčítáno „staleté utiskování a poroba poddaných“, v neposlední řadě vlažné národní cítění a nedostatečný vztah k českému jazyku, potažmo českému národu, kterýžto názor se táhnul už od druhé poloviny 19.století³⁹. Amálie roz.Lobkowiczová (vdaná za Františka Schwarzenberga) vzpomínala, „*jak tatínek jen kroutil hlavou, když si přečetl v kterýchsi novinách, že šlechtici tyli krev z morku kostí ubohého lidu.*“⁴⁰

Největšími pozemkovými vlastníky, tzv. latifundisty, byli výhradně šlechtici, přesněji řešeno aristokratické rody. Jejich počet čítal 0,04% všech držitelů půdy, vlastnili ovšem téměř třetinu veškeré půdy v zemi, tzn. 30,81% a kategoriálně patřili do skupiny vlastníci nad 1000ha půdy (terminologie pozemkové reformy)⁴¹. Toto obrovské pozemkové vlastnictví zajišťovalo procentuálně malé skupině obyvatel (několika rodům) držet absolutní monopol a právě hospodářský monopol dával šlechtě obrovský mocenský potenciál.

Pozemková reforma byla postupně uskutečňována jednotlivými zákony. Pro největší držitele půdy uvedu jen ty zlomové a zásadní. Šlechty se úzce dotýkal už zákon z 9.11.1918 o „*obstavení velkostatků, zákon zakazující zcizení statků zapsaných v zemských deskách.*“ Nový stát si tak zajistil kontrolu nad šlechtickým majetkem. Zákon zabraňoval majitelům tak prodávat majetek příbuzným či „*nastrčeným osobám*“, aby se vyhnuli pozemkové reformě.⁴² Prvním zákonem pozemkové reformy byl 16.4.1919 zákon tzv. *záborový*. Hranice záborů byla stanovena od 150ha zemědělské nebo 250ha veškeré půdy. Paragraf 11 umožňoval výjimky do 500ha, paragraf 14 nabízel možnost budoucí snížení hranice, zároveň ovšem zákon umožňoval v budoucnu zahrnout do záboru další velkostatky, dosáhnou-li dané stanovené hranice. Otázky náhrad zůstaly otevřené a měly být řešeny budoucími zákony. Následovaly další zákony – z těch zásadních pro šlechtu: *zákon o výkupu dlouhodobých pachtů* (27.5.1919) – kterým šlechta a církve přicházela o další zisk (z pachtů měly většinu „*bezpracného zisku*“), *zákon o ochraně drobných zemědělských pachtýřů* (30.10.1919), zákon tzv. *přídělový* (30.1.1920), který mimo jiné připouštěl výjimky ze záboru.⁴³ Posledním zákonem byl

³⁹ Bezečný, Z.: Česká šlechta, s.227.

⁴⁰ Votýpka, V.: Návraty, s.65-66.

⁴¹ Tamtéž, s.450.

⁴² Zákon, mimo jiné přijatý ještě před prozatímní ústavou (dále i před zrušení šlechtictví a titulů), dokazoval, jak silné a důležité pro nový stát bylo přerozdělení půdy „absolutních latifundistů“ a jeho převodu menším vlastníkům, či státu. Ideu „rozparcelování půdy“ nadnesl už na konci roku 1917 agrární politik František Udržal, vycházející ideově z inspirace bolševického Dekretu o půdě. Myšlenku „pozemkové reformy“ zmínil i T.G.Masaryk v textu Washingtonské deklarace z října 1918, kde „*výsady šlechtické měly být zrušeny*“ a „*statky vyvlastněny pro domácí kolonizaci*“ – čímž T.G.M. jasně narazil na fakt, že absolutní monopol půdy nemůže zůstat v držení šlechty, většinou nečesky smýšlející. Tamtéž, s.454-455.

⁴³ Př. zachování krajinnotvorných celků, historických parků a zahrad, vytvoření ekonomické základny pro zvlášť významné kulturní památky atd. Odkazem na tento paragraf se šlechtě podařilo vyjmout některé pozemky ze záboru.

z 8.4.1920 tzv. *zákon o náhradě*. Náhrady měly být určovány ve výši, v jaké se pohyboval prodej půdy v letech 1913-15⁴⁴. Kritik pozemkové reformy Jan Pekař vypočítal, že daná cena je pouhou jednou třetinou ceny půdy, kterou měla daná půda okolo roku 1921⁴⁵.

Pro provádění pozemkové reformy bylo potřeba vypořádat se s fideikomisy⁴⁶, které byly zrušeny v roce 1924⁴⁷.

3.2 Svaz československých velkostatkářů a německý Verband

Proti reformě se zvedla vlna nevole. Následující „boj“, kterým se šlechta snažila snižovat výměry záborů, nevedli aristokraté (podle vlastních slov) proti smyslu reformy, ale především proti způsobu provádění (vypočítávání náhrad, příliš silný politický vliv v provádění reformy atd.)⁴⁸.

Pozemková reforma vyburcovala šlechtu k činu. Už v březnu roku 1919 se ve Schwarzenberském pražském paláci sešli přední šlechtici a začali jednat o ustanovení kolektivní organizace, která by si vzala pod patronát snahu o zmírnění pozemkové reformy. Cílem bylo, jak řekl Bedřich Schwarzenberg: „*Zachránit, co se dá zachránit.*“⁴⁹.

Sdružení bylo oficiálně ustanoveno v květnu 1919, tedy bezprostředně po vydání prvního, záborového zákona. Tento *Československý svaz velkostatkářů* si kladl za cíl zmírnit postup pozemkové reformy snahou spolupráce s politikou Československa a projevem loajality vůči ní. K předním členům patřili Bedřich Schwarzenberg, Ervín Nádherný, Bedřich, Leopold a Jan Lobkowiczové a Zdeněk Kolowrat. Svaz československých velkostatkářů se neskládal pouze z členů aristokracie (kteří ale převažovali ve vedoucích funkcích), téměř polovinu tvořili nešlechtici.⁵⁰ Oslovení Svazem byli i šlechtici německy orientovaní a žijící

⁴⁴ Bez náhrady měl být vyvlastněn majetek habsbursko-lotrinské dynastie.

O zákonech pozemkové reformy: Kárník, Zdeněk: *České země... I*, s.454-461.

⁴⁵ Pekař, J.: *Omyly a nebezpečí*, s.34-37.

⁴⁶ Tzv. svěřenectví, způsob přechodu rodového majetku, nedělitelný, jako celek přechází na členy rodiny podle posloupnosti stanovené v závěti.

Ottova všeobecná encyklopedie ve dvou svazcích A-L. Praha 2003, s.355.

⁴⁷ Kárník, Z.: *České země I*, s.466.

⁴⁸ K protestům německého (a potažmo maďarského) obyvatelstva jen několik slov. Německý protest o pozemkové reformě jako protiněmecké je v případě šlechty a vyvlastněných vlastníků víceméně bezpředmětný. Pravdou je, že němečtí poslanci nebyli zastoupeni v parlamentu, a tak tvorba pozemkové reformy byla plně v rukou „československých“ poslanců, ovšem zákon postihl všechny šlechtice, bez ohledu na národnost. Argument znevýhodnění je ovšem na místě v následném přerozdělování půdy, protože docházelo k protěžování českého obyvatelstva oproti německému, to se ovšem šlechtě už netýkalo. Boj o změnu a zmírnění reformy se pak stalo kolektivním cílem německy i česky smýšlejících šlechticů.

⁴⁹ Glassheim, E.: *Noble Nationalists*, s.84.

⁵⁰ Lobkowiczové se ve Svazu angažovali na nejvyšších místech, tři z nich – Bedřich L., Leopold L. a Jan L. byli prezidenty sdružení, významná je i pozice jednatele Zdeňka Kolowrata, který vyřizoval styk Svazu s ostatními organizacemi a koncipoval oficiální vyjádření.

Glassheim, E.: *Noble Nationalists*, s.84-87.

v převážně německy mluvících oblastech Československa. Ti ovšem většinou nabídky odmítali, podmínka češtiny jako jednacímho jazyka, důraz na loajalitu československému státu a snaha o smírné jednání s vládou byly pro ně nepřekonatelné. Vzhledem k tomu, že stále probíhala Pařížská mírová konference a německy orientované obyvatelstvo doufalo v revizi hranic ve svůj prospěch (tzn. nepřipojení k ČSR).

Později, v září roku 1919 se ustanovila i německá obdoba Svazu, tzv. *Verband der deutschen Grossgrundbesitzer*⁵¹. Obě dvě sdružení měly zpočátku stejný cíl, snahu zmírnit pozemkovou reformu, ovšem strategie se lišila. Německý Verband narozdíl od českého Svazu (zdůrazňující loajalitu státu a snažící se hledat kompromisy) prováděl mnohem dravější politiku. Počátkem 20.let spolu ještě obě sdružení spolupracovala. Organizace přispívaly do společného fondu, jehož cílem byla finanční podpora politiků hlasujících a jednajících v prospěch Svazu a Verandu. Mezi sdruženími existovala i členská provázanost, velké množství šlechticů bylo členy obou sdružení, nutno ovšem podotknout, že to byli především německy orientovaní členové Verandu držící si členství ve Svazu, protože vlastnili pozemky i v česky mluvících nebo smíšených oblastech a členství ve Svazu pak bylo praktickým činem⁵².

Cesty obou spolků se začaly rozcházet už roku 1922 paralelně se změnou a zostření strategie německého Verbandu, který v těchto letech začal používat národnostní hledisko pozemkové reformy jako prioritní. Ve stejném roce také Alfons Clary-Aldringen (německy orientovaný člen Verbandu) založil organizaci *Deutsche Liga für Völkerbund und Völkerveständigung in der Tschechoslowakei*, která měla oficiálně „odstraňovat rasové nenávisti a zlepšovat situaci menšin v Československu“⁵³. Vedení Verbandu došlo k závěru, že nejlepším hybatelem pozemkové revize bude zmezinárodnění problému a jelikož nejvýhodnější bylo prezentovat problematiku jako utlačování německé menšiny v ČSR, Völkerbundliga i Verband používaly propříště národnostní hledisko jako přední stížnost.

⁵¹ Tamtéž, s.102-111.

Jelínková, Dita: Transformace životní reality Alfonse Clary-Aldringena v postimperiálním světě: postoje, strategie, konsekvence. In: Hazdra, Zdeněk Horčíčka, Václav – Županič, Jan (eds.): Šlechta střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20.století. Praha 2011, s.107-130.

⁵² Co se týče národního sebeurčení, více jak polovina vysokých šlechticů ve Svazu se identifikovala jako Češi. Z česky smýšlejících členů Svazu mělo své pozemky 53% v česky mluvících oblastech, 15% v jinojazyčných nebo smíšených oblastech.

Proti tomu členové Verandu vlastnili své pozemky – 53% v česky mluvících oblastech, 20% v německy mluvících a zbytek v obou nebo ve smíšených oblastech. To podporuje i fakt, že více německy orientovaných členů Verbandu bylo členy Svazu. Roku 1927 bylo ve Svazu 16,7% členů z Verbandu. Příkladem je Ulrich (Oldřich) Kinských, jediný z jeho rozlehlých statků (Česká Kamenice) ležel v čistě německy orientované oblasti. Sám německy orientovaný Kinský se brzy hluboce nadchnul pro sudetoněmeckou politiku a nacionální socialismus a na rozbití Československa se podílel jako nikdo jiný (z německých šlechticů žijících v Československu).

Glassheim, E.: Noble Nationalists, s.98-99.

⁵³ Jelínková, D.: Transformace životní reality, s.113-115.

Völkerbundliga a zároveň s ní i Verband byly později ovládnuty SdP. Mnoho šlechticů prosazujících revizi pozemkové reformy z německého národnostního hlediska se později snadno ztotožnilo se sudetoněmeckou politikou. Ti samí šlechtici se pak velice aktivně angažovali v řadách SdP, především během krizového roku 1938 a mise lorda Runcimana do Československa.

Mimo Svaz a Verband šlechta rozvíjela i vlastní soukromou aktivitu pro zmírnění pozemkové reformy. Nejčastěji se jednalo o žádosti a prosby prezidentu republiky, jednotlivým ministrům, nebo i Státnímu pozemkovému úřadu, orgánu vykonávajícímu a dohlížejícímu nad prováděním pozemkové reformy. Ze strany šlechty se jednalo o předkládání historie rodů a osudů jejich předků s důrazem na chování a postihnutí rodu po bitvě na Bílé Hoře, dále prokázání vazeb rodu na českou otázku a české národní hnutí⁵⁴. Šlo často o přehnané argumentování přeplněné dobovou terminologií o vlastenectví a národním cítění, což bylo ovšem jen reakcí na taktéž dramatickou a přehnanou národnostní kampaň proti šlechtě v době počátků první republiky.

Z česky orientované šlechty intervenovali př. František Schlik v roce 1923. Schlik doložil ve svém memorandu, že jeho rod se zasazoval o české zájmy už od 15. století a že jeho předci mimo jiné protestovali proti procesu s mistrem Janem Husem. Také zdůraznil, že pobělohorské konfiskace téměř zruinovali jeho rod. Dalším z intervenujících byl i Jaroslav Lobkowicz, který uvedl, že rodina vždy byla a je česká. Primogenitura Schwarzenbergů zase zdůrazňovala svou podporu českým spolkům (Sokol), českým školám a nemocnicím.

Mezi žadateli byli ovšem i tací, o jejichž vztahu k národu se dalo pochybovat, především s přihlédnutím k následujícím událostem. Příkladem je intervence Ulricha Kinského, který poukazoval na přátelství svého pradědečka s Františkem Palackým a podotýkal svou vlastní podporu českému Sokolu a vůbec dalším českým veřejným zájmům.⁵⁵

Přes dílčí úspěchy, kterých bylo dosaženo jak intervencemi vyznaných osob, tak nedůkladným prováděním pozemkové reformy, se mezi jak českými, tak německým latifundisty rozšířilo zklamání ze zjevné lhostejnosti české vlády k jejich problému. Přestože pomocí intervencí bylo mnoho hektarů půdy vyjmuta ze záboru a často byly vypláceny vyšší kompenzace, než zákon stanovoval, česky smýšlející šlechta byla zklamaná, že lojalita a národní cítění nebylo bráno v potaz. Odmlčela se a stáhla se z očí veřejnosti⁵⁶. K opětovnému navázání kontaktů s politikou ČSR došlo až okolo poloviny třicátých let.

⁵⁴ Řečeno mnohem modernější terminologií, jakýsi kádrový profil rodu.

⁵⁵ Glassheim, E.: Noble Nationalists, s.94-97.

⁵⁶ Pozemková reforma u největších latifundistů probíhala až do 30.let. O její nedůslednosti svědčí př. i fakt, že v roce 1934 latifundisté stále ovládali více jako polovinu ze 4 milionů ha v záboru.

Verband provázelo obdobné zklamání. Mezinárodní žaloby proti nespravedlivé pozemkové reformě byly neúspěšné. Přesto ono zmezinárodnění tohoto problému pomohlo mnoha německy orientovaných šlechticům (hlavně těm s širokými zahraničními konexemi) získat část své půdy ze záboru. A tak zástupci Verbandu a Völkerligy zjistili, že strategie zmezinárodnění problematiky německé menšiny a nátlak na československou vládu pomocí zahraničních kontaktů nese své ovoce.

3.3 Aktivita šlechticů – jednotlivců

Po roce 1918 se šlechta masově stáhla z veřejného života i prestižních mocenských pozic. Ve dvacátých letech šlechtice zaměstnával hlavně boj o pozemkovou reformu. Taky křivda způsobená kampaní nového systému proti bývalé elitě byla stále silná. V politice, diplomacii a dalších složkách veřejného života se tak angažovalo minimum šlechticů, šlo pouze o jednotlivce.

S jejich zapojením do veřejným pozic v Československu ovšem počítal už od začátku prezident Masaryk, když na toto téma psal ministru Benešovi na mírovou konferenci do Paříže. „*Jan Lobkowicz byl v Římě a v Paříži při vyslanectví, mohl by přijet do Paříže jako privátní pán a tam v salónech pracovat pro nás. (...) Problém. Jak využít šlechty? Nespěchá to. Zatím někteří mohou hostit naše velvyslance a cizince, to dělá Bedřich Lobkowicz. ...*“ A v jiném dopise: „*Budeme muset užít některých našich aristokratů znajících francouzštinu aj.řeči. Jako sekretáře, zatím nelze jim svěřit vedení snad později.*“⁵⁷

Přes stále opatrný přístup ke šlechtě s ní bylo do budoucna počítáno. Především pro její obrovské množství zahraničních kontaktů, dále jazykové schopnosti a v neposlední řadě se šlechta v těchto nejvyšších zahraničních kruzích uměla pohybovat.

Mezi šlechtice, kteří se už od počátku republiky pohybovali v diplomatických kruzích, patřil především Maximilian Ervin Lobkowicz, který byl vnímán jako „čistý republikán“. Lobkowicz byl vyslán na diplomatickou misi do Londýna, kde působil při československém velvyslance.⁵⁸

S novým státem se okamžitě ztotožnila i rodina Bořků-Dohalských. Tři bratři se také hned v republice začali aktivně angažovat. Nejstarší František byl v diplomatických službách, nejdříve strávil tři roky (od 1920) v Londýně, později od roku 1927 působil ve Vídni. Jeho bratr Antonín se vydal na církevní dráhu, kde zaujal vysoké funkce (roku 1929 se stal arcibiskupským radou a kancléřem arcibiskupa Kordače), později byl papežem jmenován

⁵⁷ Doležal, J.: Česká šlechta, s.7.

⁵⁸ Hazdra, Z.: Šlechta ve službách, s.18-19.

metropolitním kanovníkem u sv. Víta na Pražském hradě. Nejmladší z bratrů Zdeněk pracoval jako novinář, nejdelší profesní část svého života působil v Lidových novinách. Všichni tři bratři patřili k tzv. „hradnímu křídlu“ prezidenta Masaryka.⁵⁹

V oblasti průmyslu působil pak př. Jindřich Kolowrat-Krakovský, který zastupoval syndikát československých strojiren v zahraničí.⁶⁰ Většina šlechticů pak byla řediteli nebo členy správních rad různých bank, pojišťoven a podniků.

Významným byl vstup Františka Schwarzenberga do veřejného života ve třicátých letech. Už na gymnasiu ho ministr zahraničních věcí Edvard Beneš vybídl, aby začal studovat práva a pak se připojil k „zamini“.⁶¹ O snaze zapojit mladé šlechtice do veřejných aktivit svědčila i žádost prezidentského kancléře Přemysla Šámala, který požádal Schwarzenberga, aby sestavil seznam šlechticů narozených po roce 1900 (starší generace nebyla pro spolupráci důvěryhodná), jejich vzdělání a zájmy pro eventuální budoucí spolupráci. Na seznamu Schwarzenberga se objevilo 114 jmen šlechticů z nejprominentnějších rodin.⁶²

4. Šlechta za první republiky, třicátá léta

Aktivita šlechty a její výraznější podíl na veřejném životě začaly postupně nabývat ve 30. letech. Po světové hospodářské krizi se vychýlila politika v mnoha evropských státech více vpravo. Krize samotná sebou přinesla mimo jiné i společenskou rozladěnost z poklesu společenského standardu, nezaměstnanosti a následně obavy, jestli se současná liberální politická orientace dokáže vyrovnat s hospodářskou a následnou krizí a jestli to nebyl právě onen liberalismus, který svým materialismem a přílišnou volností nechal zajít ekonomickou situaci až ke krizi. Dalším důvodem k prohloubení krize se pak staly i nekritické sympatie k autoritativním režimům v Itálii a v Německu. Ve společnosti byla krize doprovázena i návratem ke konzervativnímu způsobu myšlení a nostalgií po starých časech a jejich pevných rádech.

I šlechta, ve své většině konzervativní, zažívala ve svém myšlení a vztahu k republice pravicový posun. Většinově se jednalo spíše o bližší sepejetí s konservatismem a katolicismem, ovšem v některých případech bylo možné pozorovat i sympatie k určitým prvkům fašistické ideologie. Články Karla Schwarzenberga, které publikoval pravidelně v katolické revue *Řád a*

⁵⁹ Tamtéž, s.4-9.

⁶⁰ Tamtéž, s.20-21.

⁶¹ „Zamini“ je zkratka pro ministerstvo zahraničních věcí.

⁶² Glassheim, E.: Noble Nationalist, s.134-135.

Škutina, F.: Český šlechtic, s.91-92.

jako člen organizace Vlajka publikoval občas v jejím časopise *Nové Československo* ⁶³. Jako hluboce věřící byl více než přímo fašismem ovlivněn autoritativní katolickým křídlem a ideou „stavovského státu“, jak ji prezentovala encyklika papeže Pia XI. „Quadragesimo anno“ ⁶⁴. Jan Lobkowicz byl také členem organizace Vlajka a později působil v Akci národní obrody, skupiny konzervativní pravicové nacionální inteligence. ⁶⁵

Nepřátelství ke šlechtě v atmosféře 30.let postupně polevovalo. Šlechta začínala být opět vnímána jako nositelka tradice (společenská nostalgie) a reprezentantkou konservatismu. I politická reprezentace si uvědomila, že vřelejší styky se šlechtou mohou být velice prospěšné, především díky jejím zahraničním kontaktům. Zástupci politických stran tak začali jednat a snažili se zlákat některé šlechtice ke spolupráci (tak tomu bylo př. u Jana Lobkowicze v roce 1935). ⁶⁶

„Masovější“ zapojení šlechty do významných a veřejných událostí nastalo od druhé poloviny 30.let. Prvním a významným krokem ke sblížení šlechty se státem a k jejímu aktivnímu zapojení do veřejných aktivit byl první celostátní Katolický sjezd v červnu roku 1935, do jehož organizace se zapojila i samotná šlechta. Šéfem protokolu sjezdu se stal František Schwarzenberg. ⁶⁷ Dalším krokem ke spolupráci byla návštěva rumunského krále Karola II. v Československu 28.10.1936, při které bylo na oficiální recepci na Pražském hradě pozváno několik šlechticů (ti se na Hradě ocitli poprvé od roku 1918). ⁶⁸ Mezi významné šlechtické veřejné aktivity pak patřila především výstava Pražské baroko, která probíhala od května do září 1938 pod záštitou prezidenta Beneše. Šlechta na ní měla veliký podíl (a to jak česky, tak německy orientovaná šlechta), byla organizátorem, zapůjčovala umělecká díla a také se ocitla v čestném předsednictvu. ⁶⁹

⁶³ Mezi jeho pseudonymy patřily Jinřich Středa, Bojna, Kocourkovský kronikář, Veličák. Jedině tak mohl veřejně prezentovat své názory na politiku, církev, stát, společnost a další soudobé problémy.

⁶⁴ Glassheim, E.: *Noble Nationalists*, s.142-149.

Šebek, Jaroslav: Posilování antidemokratických trendů v české společnosti ve 30.letech – příklad katolického prostředí. In: Šedivý, Ivan – Němeček, Jan - Kocian, Jiří – Tůma, Oldřich (eds.): 1938: Československo a krize demokracie ve střední Evropě ve 30. a 40.letech XX.století. Hledání východisek. Praha 2010, s.247-264.

⁶⁵ Lobkowiczův podpis se později také objevil na provolání Českého národního výboru ustanoveného při vstupu německých okupantů do republiky. Přesto oba jmenovaní byly už mezi členy první delegace v roce 1938 a připojili se i k národnostnímu prohlášení z roku 1939. Karel Schwarzenberg byl navíc autorem textů prvních dvou delegací.

Výrazným a aktivním exponentem Vlajky byl Jindřich Thun-Hohenstein.

Pejřich, Ivo: Jindřich Thun-Hohenstein, In: Hazdra, Zdeněk – Horčíčka, Václav – Županič, Jan (eds.): Šlechta střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20.století. Praha 2011, s.171-176.

⁶⁶ Glassheim, E.: *Noble Nationalists*, s.134.

⁶⁷ Škutina, F.: *Český šlechtic*, s.100-101.

⁶⁸ Glassheim, E.: *Noble Nationalists*, s.135.

⁶⁹ Př. Eugen Czernin, dr.Jan Lobkowicz, Josef Colloredo-Mansfeld, dr.Antonín Bořek-Dohalský, Zdeněk Kolowrat-Krakovský, dr.Max Lobkowicz, Mořic Lobkowicz, Bedřich Nostitz-Rienck, dr.Adolf Schwarzneberg, dr.Karel Schwarzneberg, dr.Karel Waldstein-Wartenberg. Doležal, Jiří: *Česká šlechta*, s.46-47.

4.1 Podíl šlechty na misi lorda Runcimana

Neřešená a ve třicátých letech stále palčivější otázka německé menšiny v pohraničí se stala problémem s mezinárodním ohlasem, jak se o to už od 20.let snažila Völkerbundliga. Přes původní veřejně proklamovanou loajalitu, kterou projevovala strana Konráda Henleina⁷⁰ k republikánskému státnímu zřízení včetně odmítání extremistických směrů Itálie a Německa, se strana od roku 1935 začala projevovat stále více proněmecky ve své orientaci. SdP postupně odkrývala svůj hlavní cíl – separatistické snahy o autonomii Sudet, později i jejich připojení k nacistické říši. Neúspěšná jednání vlády se sudetoněmeckou stranou (záměrně negované samotnou SdP podle instrukcí Adolfa Hitlera) byla s obavami sledována západními mocnostmi. Británie a Francie tlačily československou vládu k dohodě a vyřešení sudetoněmecké otázky. V červenci bylo Británií prezidentu Benešovi navrženo vyslání „nezávislého zprostředkovatele“ lorda Waltera Runcimana, který by zajistil jednání mezi vládou a SdP. Ve skutečnosti měl ovšem Runciman docílit maximálních ústupků československé vlády k upokojení nacistického Německa a „uklidnění“ rozvířené mezinárodní atmosféry.

Mise lorda Runcimana v Československu započala 3.srpna 1938 a trvala až do 16.září téhož roku. Během diplomatické návštěvy projevila jednoznačně větší aktivitu SdP, která do své strategie zapojila i protičesky zaměřenou šlechtu. Byly vytvořeny dva štáby, politický štáb měl být jednatelem sudetoněmeckých požadavků a společenský štáb (vedený Ulrichem Kinským) se měl starat o společenské vyžití lorda Runcimana. Jelikož si lord Walter potrpěl na šlechtické tituly a vyhovovalo to taktéž britským zvyklostem, byly pro něj zorganizovány víkendy na venkovských šlechtických sídlech. Mezi návštěvami zámků převažovala pozvání henleinovské šlechty, ovšem i československá vláda se snažila dané situaci přizpůsobit. Delegovala Františka Schwarzenberga, aby misi osobně doprovázel a domlouval společenské (pročeské) styky, zároveň prezident a předseda vlády také oslovili jeho nevlastního otce Zdeňka Radslava Kinského⁷¹, zda by sám misi nepohostil (setkání proběhlo v Chlumci nad Cidlinou a ve Žďáře nad Sázavou). Snahou Kinského bylo ukázat misi, že všechna šlechta v Československu není henleinovsky zaměřená a být tak protiváhou agitačních víkendů v kruhu proněmecké šlechty.

Dalšími českými (i když v otázce národnostní spíše neutrálními) šlechtici-hostiteli byli Adolf Schwarzenberg v Hluboké nad Vltavou a Evžen Czernin na panství Petrohrad.⁷²

⁷⁰ Vznikla roku 1933 jako Sudetoněmecká fronta, roku 1935 byla přejmenována na Sudetoněmeckou stranu.

⁷¹ Dále už jen Zdeněk Kinský.

⁷² Průběh této návštěvy dopadl velmi nešťastně. Na rozdíl od Adolfa Schwarzenberga Evžen Czernin dovolil v Petrohradě účast henleinovské šlechtě. Henlein pak přímo pod okny zámku zinscenoval prosudetskou demonstraci, kdy fanatický dav žádal Runcimana, ať je osvobodí.

Z henleinovské šlechty pak byli hostiteli Ulrich Kinský v České Kamenici, Alfons Clary-Aldringen v České Lípě a Max Egon Hohenlohe na Červeném Hrádku, kde se poprvé lord Runciman setkal s K.Henleinem a K.H.Frankem. Během návštěv na henleinovských zámcích byla Runcimanova mise zahlcována často desinterpretovanými informacemi, byla jí prezentována bída sudetoněmeckého obyvatelstva a byla obklopena zfanatizovanými davy.⁷³

Pro málo připravenou československou vládu dopadla mise nezdarem. Přestože Runciman ve své výsledné zprávě premiéru Chamberleini přiznal vinu Henleinově klíce, jako jediné možné řešení uvedl odstoupení Sudet.

4.2 První delegace šlechticů u prezidenta Beneše 17.9.1938

Tváří v tvář neúspěšně probíhající misi se Zdeněk Kinský odhodlal k nové iniciativě. V očích české šlechty byla mise lorda Runcimana zklamáním. Misi zvrátila záhy ve svůj prospěch Sudetoněmecká strana, která díky agresivní propagandě a propracované taktice získala u uší vyslance prim. Také sudetoněmečtí předáci z řad šlechty byli důležitými společenskými činiteli celé akce. Oproti nim s pročeskou šlechtou nebylo ve strategických úvahách československé vlády do poslední chvíle počítáno.

Stejně jako v zahraničí převládající názor, že Němci v Československu jsou jen příznivci Sudetoněmecké strany toužící se osvobodit od Československa, byla šlechta žijící na území československého státu vnímána za proněmeckou. A právě tento fakt byl jedním z hnacích impulzů, které utvářely v létě 1938 budoucí jednání Zdeňka Kinského, potažmo česky orientované šlechty.

V září roku 1938 (kdy mise stále probíhala) se mezinárodní situace měnila doslova každým dnem. V těchto vypjatých momentech se Zdeněk Kinský rozhodl spolu s dalšími šlechtici významných česky smýšlejících rodů deklarativně prezentovat svou sounáležitost s Československem a vyjádřit se na téma aktuální a to otázky celistvosti státu. Nechal se inspirovat mimo jiné taky profesory pražské univerzity, kteří v září 1938 otevřeně vystoupili proti „*nacistickým plánů na odtržení pohraničí*“.⁷⁴ Zároveň těmto šlechticům docházely od československých občanů žádosti a emotivní výzvy, aby se postavily za republiku. Zdeněk Kinský svůj návrh předem probral s prezidentem Benešem, zda-li by bylo podle něj užitečné, kdyby se obdobným způsobem (jako pražští profesori) oficiálně vyjádřili i reprezentanti česky smýšlející šlechty, zástupci starobylých rodů. Prezident Beneš s tímto činem souhlasil, a tak

⁷³ Například naléhání Oldřicha Kinského na Runcimana, aby pomohl k co nejrychlejšímu odstoupení Sudet, protože tam Češi vraždí své spoluobčany.

⁷⁴ Richter, K.: Sága rodu Kinských, s.117.

Zdeněk Kinský začal jednat⁷⁵. Sám se postavil do čela této delegace jednak jako otec myšlenky deklarativního vyjádření šlechty, ale také jako velice aktivní a činorodý muž a navíc člověk s mnoha kontakty na elity v Československu i v zahraničí.

Vzhledem k časové tísní oslovil Zdeněk Kinský své přátele a rodinu. Při výběru delegátů Kinského představou bylo, že „každá rodina bude – pokud možno – zastoupena svou hlavou, aby se každé jméno vyskytlo jen jednou.“⁷⁶ Na tom se Zdeněk Kinský a deset jím pozvaných šlechticů na schůzce v Praze shodlo. Výjimku v seznamu delegátů tvořil jen František Kinský, který si přál být u této události především proto, že chtěl vyrovnat hanbu, která na něj a rodinu padla, když hlava jeho rodu – Ulrich Kinský – otevřeně spolupracoval s SdP a NSDAP a napomáhal Československo „bořit“.⁷⁷ Taktéž bylo rozhodnuto, že text prohlášení sestaví mladý Karel Schwarzenberg (považovaný za nejlepšího historika), který se měl také přímo účastnit audience u prezidenta republiky.

Datum audience bylo stanoveno na 17.září 1938. Mezi dvanácti delegáty byli (seřazeni podle věku) František Kinský (1879-1975), Zdeněk Kolowrat (1881-1941), Jan Adolf Lobkowicz (1885-1952), František Jinřich Dobrzenský (1892-1945), Karel Belcredi (1893-1972), Zdeněk Kinský (1896-1975), Leopold Sternberg (1896-1957), Karel Parish (1899-1976), Hugo Strachwitz (1900-1978), Rudolf Theobald Czernin (1904-1984), Karel Schwarzenberg (1911-1986) a Weikhard Colloredo-Mansfeld (1914-1946). Zdeněk Kinský trval na tom, aby bylo prohlášení přečteno Zdeněkem Kolowratem jakožto předsedou velkostatkářského spolku. Zdeněk Kolowrat byl ale nucen odmítnout, protože byl nemocen a obával se, aby se mu při přednesu neudělalo zle, doporučil pro přednesení řeči Jana Lobkowicze. Lobkowicz byl ale velice ostýchavý a prosil Kolowrata, aby se věci ujal. Problém vyřešil až František Kinský, který pány požádal, zda-li by sám mohl prohlášení přečíst, jednak protože byl z delegátů nejstarší a jednak, aby se postavil „proti bratranci Ulrichu Kinskému“. Poté co byli delegáti vyzváni k prezidentu Benešovi, ujal se František Kinský slova.⁷⁸

V textu deklarace⁷⁹ se vyskytuje několik stále se opakujících témat. Předně je zde několikrát vyzdvihován záměr celé akce, a to nedělitelnost území republiky obhajovaná starobylostí a tradičním uspořádáním českých zemí (“...projevují svou vůli zachrániti

⁷⁵ Richter, K.: Sága rodu Kinských, s.117-118.

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ Votýpka, V.: Paradoxy, s.56.

⁷⁸ Richter, K.: Sága rodu Kinských, s.117-118.

⁷⁹ Viz Příloha č.1.

AKPR, Česká šlechta – memoranda, deklarace ze 17.9.1938, kart.168, inv. č. 1124, sign. D 3038/40.

porušení starých hranic našeho státu...“, další zmínka: *„Naše přání, aby staré hranice České koruny zůstaly neporušeny...“*).

Dalším velice výrazným rysem je vysvětlení pohnutek, které šlechtu k tomuto jasnému deklarativnímu vyjádření vedly. Karel Schwarzenberg opřel tuto část textu o své hluboké historické znalosti a snažil se ukázat dějinnou kontinuitu a provázanost zemského celku s česky orientovanou šlechtou. Byl to opět onen silný pocit šlechtické zodpovědnosti a závazku k tradicím a dějinné kontinuitě s odvoláváním se na předky a na potomky (*„...Věrnost k českému státu, který naši předkové pomáhali budovati a po tisíc let udržeti, je pro nás povinností tak samozřejmou...“*; dále: *„Považujeme za svou povinnost uchovati dědictví svých otců.“*; *„Naše přání, aby hranice České koruny zůstaly neporušeny, vychází zajisté také ze starosti o budoucnost našich potomků...“*; v neposlední řadě: *„Že jsme si vědomi svých zděděných povinností k vlasti a ke státu, který byl domovem našich předků a jehož stará práva jsme vždy chtěli a i dnes chceme hájiti.“*). V tradičním vyjádření se vyskytl i prvek katolicismu (*„Zejména pak doufáme, že zásady křesťanské udrží v této zemi pořádek a vzdělanost.“*).

Třetím, velmi důležitým prvkem textu, je smírný přístup k českým Němcům. Mísí se zde historická rétorika s vlastenectvím, vše ovšem vyznívá v mírné formě: *„...starosti o budoucnost našich potomků a i z pocitu zodpovědnosti za svobodu a blaho českých Němců. Naši předkové vždy usilovali o přátelský poměr obou národů v zemi usazených, a tak i my toužíme po tom, aby i naši krajané německého jazyka mohli sdíleti s námi lásku k nedělitelné vlasti.“*

V textu samotném, ač se věnuje předně obhajobě nedělitelnosti státního zřízení, se také objevuje ztotožnění a začlenění české šlechty do československého státu, jak o tom svědčí i některé slovní obraty. Šlechtici deklarují: *„...jsme si vědomi svých zděděných povinností k vlasti a státu, který byl domovem našich předků a jehož stará práva jsme vždy chtěli a i dnes chceme hájiti.“* Snad kdyby kdokoli pochyboval, je součástí textu i skromná, ovšem naprosto jasná věta: *„Věrnost k českému státu, který naši předkové pomáhali budovati a po tisíc let udržeti, je pro nás povinností tak samozřejmou, že jsme se rozmýšleli ji výslovně zdůrazniti.“*⁸⁰

Pro veřejnost byla pak zhodnocena celá událost takto: *„President republiky přijal dnes o 11.h. delegaci starých českých rodů. Jejich jménem učinil projev František Kinský z Kostelce n/Orl. Pan president zůstal s členy delegace v delším přátelské rozhovoru.“*⁸¹ Podle Zdeňka Kinského projevili prezident Beneš zástupcům i svůj dík a dále se s delegáty věnoval

⁸⁰ AKPR, Česká šlechta – memoranda, deklarace ze 17.9.1938.

⁸¹ Tamtéž.

především rozhovoru o současné vážné situaci. Při odchodu se prezident obrátil na organizátora Zdeňka Kinského těmito slovy: „*Vřele Vám děkuji, že jste toto prohlášení zorganizoval.*“⁸²

Tiskem byla vydána zpráva o audienci už druhého dne, 18.9.1938. Akt šlechticů byl přijat víceméně kladně, ovšem zanikl zcela ve zmeti ostatních dramatických událostí, které se měnily den po dni. Snaha delegátů uvést mezinárodně na pravou míru, že šlechta v Československu není jen protistátně zaměřená, ale že pročeská část této bývalé elity stát podporuje a svou historickou tradicí zaštiťuje, přišla pozdě a na mezinárodním poli (myšleno hlavně na působení mezi nejvyššími britskými kruhy) jí nebyla věnována větší pozornost. Naopak v nacistickém Německu byl tento čin zaznamenán a později používán jako hlavní argument při trestání těchto „škůdců režimu“. Skutečně tvrdý úder pro deklaranty ze září 1938 přišel po nástupu Reinharda Heydricha do funkce zastupujícího říšského protektora na podzim roku 1941.

Dvanáct dní po audienci českých šlechticů na Pražském hradě na mnichovské konferenci se zástupci Itálie, Velké Británie a Francie zaručili za podstoupení Sudet Německu, stalo se tak ze 29.-30.9.1938, československá delegace k jednání nebyla připuštěna a předložené rozhodnutí konference bylo Československem přijato. Na československé krizi na podzim 1938 se přizivilo i Polsko a Maďarsko, která oprášila staré územní spory s Československem. Československo tak ztratilo za podzim 1938 30% původní rozlohy státu a jednu třetinu obyvatel⁸³. Pomyslnou tečkou za mnichovskou krizí se stala abdikace prezidenta Beneše 5.10.1938.

5. Šlechta za druhé republiky

Mnichovské události znamenaly pro československou společnost šok. Následkem tak citelného zásahu do celistvosti československého státu začal národ propadat depresi. Tyto zoufalé nálady tvořilo vícero podnětů. Jednak to byla skutečnost, že se Československo ocitlo osamělé a v mezinárodní v izolaci. Tento fakt se pojil také s úzkostlivými obavami o budoucnost státu a národa. Dvacet let (téměř) budované sebevědomí československého národa se začínalo hroutit a situace došla tak daleko, že probíhaly debaty o opodstatněnosti a správnosti jeho existence.

V politické sféře byla společnost dezorientovaná. Vystala otázka, jak se se stigmatizujícími událostmi vyrovnat. Situace byla vyhodnocena jako „stání, národní,

⁸² Richter, K.: *Sága rodu Kinských*, s.117-118.

⁸³ Rataj, Jan: *O autoritativní národní stát. Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939*. Praha 1997, s. 11-14.

hospodářské, sociální a mravní selhání liberální demokracie“ a tímto selháním byla oceňována první republika spolu se všemi svými exponenty, včetně obou prezidentů. Demokracie, jak byla prezentována a uplatňována během dvaceti předešlých let, byla popřena a nahrazena činy, vedoucími k autoritativnímu režimu.⁸⁴ V atmosféře popření liberální demokracie bylo možné rozvinout konzervativní vládu pevné ruky, na které se podílely (v rámci Strany národní jednoty - jakési zjednodušení dřívějších „rozbujelých vše-koalic“) i extrémní, fašistické strany.

Nové ovzduší druhé republiky se vypořádalo se směry jako byl například humanismus, liberalismus a naopak zaujalo stanovisko konservatismu, tradicionalismu a ohlásilo i určitý návrat k hlubšímu katolicismu. To byly nálady, které se začaly vyvíjet už během 30.let jako protiváha „neschopnosti“ liberální demokracie vyrovnat se s hospodářskou a následnou krizí. V těchto znovu nalezených ideách konservatismu a dalších tradičních hodnotách se šlechta cítila přirozeněji, než v prostředí rovnostářské a levicové liberální demokracie. Oproti prvorepublikové dehonestaci šlechty a šlechtictví (zvláště silného v prvních letech po vzniku republiky) během třicátých let se vztahy k bývalé elitě uvolňovaly. Druhá republika navíc začala vnímat šlechtu jako zástupce kontinuity a tradice. Některými politickými proudy byla na stránkách jejich novin rozvinuta kampaň pro-šlechtická, téměř až royalistická a monarchistická.

Sebevědomější aktivitu šlechty můžeme pozorovat na příkladu jednání o kandidátech na nového prezidenta. A to když 25.října Zdeněk Kinský navštívil prezidentskou kancelář a navrhl na místo prezidenta českého loajálního šlechtice. Jeho kandidátem byl Jan Lobkowicz, současný prezident Svazu československých velkostatkářů. I když návrh nebyl přijat a prezidentem se stal 30.listopadu bývalý nejvyšší soudce Emil Hácha, tento akt dokazoval narůstající čínorodost české šlechty.⁸⁵

5.1 Druhá delegace šlechticů u prezidenta Háchy 24.1.1939

Druhá republika byla ve svém přístupu k české šlechtě vřelejší, než její předchůdkyně. I prezident samotný jí byl svým založením bližší, byl to konzervativní a hluboce věřící člověk. Prezident Hácha udržoval zřejmě častý kontakt s představiteli české šlechty, o tom svědčí i fakt, že na jedné ze schůzek s Janem Lobkowiczem prezident souhlasil, aby na Hrad

⁸⁴ Prvky autoritativního režimu tvořily i zákony směřující k ovládnutí mocenského prostoru, př. 23.prosince 1938 zákon o politických stranách, podle kterého nové strany mohly vznikat jen se souhlasem a po uvážení Národní strany práce nebo především dvouletý zmocňovací zákon z 15.prosince, který vládě umožňoval měnit ústavu.

⁸⁵ Glassheim, E.: Noble Nationalists, s.154.

opět přišla delegace český šlechticů.⁸⁶ Schůzka byla smluvena na 11hodin dopoledne dne 24.ledna 1939. Předběžná náplň audience byla upřesněna tím, že se má jednat o „*projev oddanosti starých českých rodů panu prezidentu republiky.*“ Konečné osazenstvo audience se skládalo z dr.Jana Lobkowicze, Karla Schwarzenberga, Františka Kinského, Zdeňka Radslava Kinského, Colloredo-Mannsfelda, Karla Parishe, Rudolfa Czernina, Zdeňka Kolowrata, Leopolda Sternebrga, Hugo Strachwitze, Karla Belcrediho, Jiřího Sternberga a Jana Pálffyho⁸⁷. Soudě podle pozdější společné fotografie vyhotovené během audience, žádný Colloredo-Mannsfeld ani Zdeněk Kolowrat se na ní nevyskytují, místo nich je na fotografii přítomen Jindřich Dobrzenský⁸⁸. Složení delegujících tak bylo z většiny totožné s delegací ze září 1938, a to jen s malými obměnami (pány Weikharda Colloredo-Mannsfelda a Zdeňka Kolowrata nahradili Jan Pálffy a Jiří Douglas Sternberg).

Text deklarační⁸⁹, který opět pronesl František Kinský z Kostelce nad Orlicí, se nesl v podobném duchu jako text předešlý. Opět zde bylo zdůrazněno sepjetí šlechty s českou zemí a kontinuita tohoto vztahu („*To nám ukládá za povinnost účast našich předků na tisíciletých osudech tohoto státu.*“). Při vzpomínce na první návštěvu byla zopakována a znovu zdůrazněna vůle dostát svým povinnostem a sloužit vlasti („*Přicházíme-li dnes poznovu do starobylého hradu českých králů, abychom opětně vyslovili svou vůli plniti své povinnosti...*“, ke konci pak slova: „*...necht' se stane cokoli, přidržíme se věrnosti, kterou jsme zavázáni vlasti svých předků.*“). Na rozdíl od textu deklarační ze září 1938, součástí lednového textu byla přímo vyslovená podpora novému prezidentovi. Šlechtici si byli vědomi „*za jakých okolností svolil ujmout se řízení našeho státu*“, doufali, že „*jednota národa ve všech jeho složkách bez rozdílu a bez rozporu mu umožní vésti stát dobře a spravedlivě, pokud je to dnes lidským silám možno.*“ Zástupci projevíli prezidentovi svou důvěru s nadějí, že ho bude posilovat i „*důvěra všeho národa a také víra v Božskou Prozřetelnost.*“⁹⁰

Rozdílně se odehrával i rozhovor po audienci, ve kterém se prezident rozhovořil s uznáním o vůli členů starobylých českých rodů sloužit státu a národu. Ocenil hodnotu české šlechty pro stát, vzpomněl ale i její roli ve vývoji národa. Věrnost české šlechty představil jako „*živý důkaz, že náš národ již před stoletími dosáhl vysokého stupně civilizace.*“ Za slova

⁸⁶ V hrubých rysech bylo dohodnuto, že půjde přibližně o 8-9 pánů, kteří se chtějí panu prezidentovi představit a pohovořit o všeobecných běžných otázkách.

Předběžně se mělo jednat o pány: Františka Kinského, Rudolfa Kinského, Zdeňka Kolowrata, Rudolfa Czernina, Parishe, dr. (Jana) Lobkowicze a ještě další 2-3 pány.

AKPR, Česká šlechta – memoranda, deklarační ze 24.1.1939, kart.168, inv. č. 1124, sign. D 3038/40.

⁸⁷ Tamtéž.

⁸⁸ Viz Příloha č.4.

Cecilia Sterbergová s její kniha Cesta. Dostupné na: <http://www.historickaslechta.cz/cecilia-sternbergova-a-jeji-kniha-cesta-id2009100079-20> (Stahováno: květen 2012).

⁸⁹ Viz Příloha č.2.

⁹⁰ AKPR, Česká šlechta – memoranda, deklarační ze 24.1.1939.

a návštěvu samotnou prezident delegátům srdečně poděkoval a audience končila opět delším srdečným rozhovorem.⁹¹

6. Šlechta za protektorátu Čechy a Morava

6.1 Germanizace

Po Háchově vynuceném souhlasu s okupací zbylého Československa vznikl oficiálně 16.3.1939 protektorát Čechy a Morava jako integrální součást Německé říše.

Okupanti začali v Protektorátu okamžitě uplatňovat svou předem připravenou politiku ať ve sféře hospodářské, sociální nebo národnostní. S územím bývalého Československa bylo počítáno jako s budoucím výrazně a výlučně německým prostorem. Češi, kteří měli být na tomto území v budoucnosti akceptováni, museli odpovídat tzv. árijskému typu podle určitých antropologických hledisek. Navíc měli projít vhodnou politikou tzv. poněmčením (germanizací), která byla berlínským rasově-politickým úřadem vytyčena už v únoru 1937.⁹²

Dubnovým výnosem se z bývalých československých státních občanů, kteří uváděli jako svou národnost německou (stejně tak tomu bylo i u národnosti rakouské⁹³) stali občané s říšskou národností.⁹⁴ Podle říšského ministerstva vnitra se mohl stát říšským občanem ten, „kdo se sám přihlásí jako příslušník německého národa, pokud toto přihlášení potvrzují určité skutečnosti, jako jazyk, výchova, kultura atd.“ (..) Za německého národního příslušníka mohl být považován i ten, „kdo částečně nebo zcela je jiného kmene, např. českého, slovenského, ukrajinského, maďarského nebo polského.“⁹⁵ Mohlo se tak stát při př. předložení potvrzení o německém původu (němečtí předci). Další možností byl pak sňatek.⁹⁶

Strategií německé politiky a způsobem jejího provádění bylo i záměrné nadřazování osob přihlášených k německé národnosti, jejichž privilegované postavení ve všech životních sférách se otevřeně vyzdvihovalo. Osoby šlechtického původu s protektorátním občanství byly pro nacistický systém velikou výzvou. Jako výlučná společenská skupina (v krizové atmosféře třicátých let se na ni pohlíželo opět s určitou úctou a nostalgií) a významní

⁹¹ Tamtéž.

⁹² Heydrich – Konečné řešení. Bezezbytková germanizace. Dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10350893065-heydrich-konecne-reseni/211563235400006-bezezbytkova-germanizace/>. (Stahováno: duben 2012).

⁹³ Příkladem tohoto je i nerozhodný Bedřich Adolf Kinský, který se po roce 1918 nemohl ztotožnit s novou republikou. Přijal sice československou státní příslušnost, ale ponechal si rakouskou národnost. Po okupaci Československa byl tímto jeho vnitřní spor o občanství a národnosti vyřešen.

Votýpka, V.: Paradoxy, s.83-84.

⁹⁴ Brandes, Detlef: Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha 1999, s.188-190.

⁹⁵ Tamtéž.

⁹⁶ Tamtéž.

velkostatkáři by po přijetí říšského občanství hráli významnou roli v germanizaci českých zemí. Poněmčení těchto šlechticů a jejich zaměstnanců by v některých ryze českých oblastech Protektorátu vytvořilo tzv. pásy (neboli jazykové mosty/ostrovy) německých obyvatel, které měly za úkol rozmělnit do té doby většinové osazení českého obyvatelstva daných oblastí a tím působit negativně i na jejich národní cítění. V neposlední řadě přihlášení šlechty k německé národnosti bylo pro Říši velice prestižním krokem a dalo se propagandisticky využít. Z pohledu nacistického Německa žádná česká šlechta neexistovala, veškerá šlechta byla ve své podstatě německá.⁹⁷

Václav Norbert Kinský, nejstarší syn Zdeňka Radslava Kinského, při vzpomínání na tuto dobu nátlaku na české šlechtice k přihlášení se k německé národnosti rozdělil šlechtu do několika kategorií podle jejich reakcí tváří v tvář nátlaku a příčin jejich jednání a postojů.

Jako první skupinu označil šlechtice, kteří se přidali k německé národnosti nebo se nacistickými úřady nechali přemluvit. V této skupině zmínil jednak tzv. Starorakušany a dále pak ostatní, podle kterých *„hlásit se jako Čech byla z jejich pohledu zrada na císaři pánovi, kterému přísahali věrnost.“* Ti si podle Norberta Kinského nezvykli na nové poměry, mimo jiné i kvůli zrušení titulů, ztráty půdy v podobě pozemkové reformy a vůbec nehostinné atmosféře vůči šlechtě ze strany republiky (především na začátku dvacátých let). Zároveň ovšem Kinský upozornil, že i mezi těmito „neztotožněnými“ s republikou *„se našli někteří odvážlivci, kteří prohlásili, že k Němcům se dát nemohou, tam že je Hitler a s Hitlerem nepůjdou.“*⁹⁸

Za další skupinu „odpadlíků“ Norbert Kinský označil šlechtice, kteří se přidali k Němcům ze strachu a kterým bylo většinou vyhrožováno (výhrůžky směřovaly převážně k vnučené správě na majetek nebo přímo jeho odebrání, dále ohrožení rodiny atd.).⁹⁹ Zástupcem této skupiny byl př. Hugo Salm-Reiffenscheidt-Raitz. Ten roku 1939 žádal o radu přítele Karla Belcrediho, jak se má zachovat v otázce státního občanství.¹⁰⁰ Belcredi mu poradil: *„Prosím tě, přihlaš se jako Čech. Pár let tě budou nacisté pronásledovat, ale oni se stejně neudrží. Je to jen otázka času.“*¹⁰¹ Salm učinil, jak mu přítel poradil. Ovšem díky tlaku úřadů a samotných zaměstnanců (Salmovi vyhrožoval rájecký starosta, mimo jiné i vystěhováním československého obyvatelstva z jeho panství) nakonec Hugo Salm své rozhodnutí odvolal a zvolil říšskou národnost. Nepomohly ani Háchovy intervence u říšského

⁹⁷ Historie.cs – Čeští šlechtici a nacismus. Dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/exkluzivne-na-ct24/osobnosti-na-ct24/6837-osudy-ceske-slechty-v-minulem-stoleti/>. (Stahováno: březen 2012).

⁹⁸ Votýpka, V.: Paradoxy, s.56-57.

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ Karel Belcredi byl od třicátých let správcem mimo jiné Salmova rájeckého velkostatku a staral se o zlepšení jeho finanční situace.

¹⁰¹ Dočekal, B.: Příběhy, s.33.

protektora Neuratha, rájecká oblast se měla stát jedním z jazykových mostů.¹⁰² Dalším smutným zástupcem této skupiny byl i Evžen Czernin, majitel Jindřichova Hradce, v Sudetech pak ležících panství Krásný Dvůr, Chudenice a Petrohrad.¹⁰³ Přestože ještě v roce 1930 uvedl ve sčítání obyvatelstva československou státní příslušnost, ze strachu o svůj majetek zvolil německé občanství. Důležitou roli pro něj hrál i fakt, že podle nařízení nemohl člověk s protektorátním občanstvím vlastnit majetek v Říši.¹⁰⁴ Norbert Kinský jednání, kdy občanství přijímala česká šlechta komentoval: „*Pokud někdo patřil ke staré české rodině, měl české jméno, majetek v ryze českém prostředí na českém území a dal se k Němcům, byla to buď zbabělost nebo hloupost nebo ignorance historického původu.*“¹⁰⁵

Za třetí skupinu, která přestoupila k německé národnosti, považoval Norbert Kinský „*váhavce, kteří si po pádu Paříže v červnu roku 1940 řekli: Němci mají vyhráno, karty jsou rozdaný, je po všem. Nic jiného nezbyvá, jestli máme přežít.*“¹⁰⁶

Protiváhou ke zmíněným skupinám byli pak šlechtici, na které byl rovněž vyvíjen nátlak k přijetí německého občanství, kteří však i přes výhrůžky odmítli změnu občanství a v mnoha případech za to později zaplatili vnučenou správou nebo přímo konfiskací svých majetků. Většinou byli tito šlechtici předvoláváni na gestapo nebo k představitelům městských správ, někdy naopak úředníci jezdili za šlechtou domů. Výslechy začínaly převážně „přátelsky a mírně“, šlechticům byla předložena nabídka přijetí říšské národnosti. Zmíněno bylo (většinou) německé znění jména rodu, u ryze českých jmen se pak argumentovalo německými předky rodu. Dále pak úředník pohovořil o vítězné budoucnosti Říše a nastínil příznivé výhledy pro německého občana. Pokud se dotazovaný zdráhal nebo přijetí občanství odmítal, naléhání se zostřovalo. Nejzávažnějšími nátlakovými metodami byly nářky na počet dětí a budoucnost všeobecně, výhrůžky o ztrátě majetku nebo vnučené správě a v neposlední řadě pak přicházelo upřesnění, co se stane s nepřátelsky naladěnými Čechy po tom, co Německo zvítězí ve válce. Nátlak nebyl vyvíjen pouze na mužské šlechtice, ale často i na jejich manželky a další příbuzné. Když šlechtic odolával, návštěvy úředníků se opakovaly a zostřovaly, stejně tak jako podmínky v Protektorátu. Po uvalení vnučené správy na majetky českých šlechticů, především iniciátorů audience u prezidenta Beneše, se nátlak na tyto šlechtice stal bezpředmětným a pomalu utichl.

¹⁰² AKPR, Karel hrabě Belcredi – žádost o audienci Karla Belcrediho a Hugo Salma v červnu 1939.

¹⁰³ Evžen Czernin zdědil statky poté, co ho adoptoval jeho bezdětný prastrýc František (1857-1932). Podmínkou dědictví bylo, že Evžen zachová na všech panstvích češtinu jako administrativní jazyk. Přesto, že přijal říšské občanství, nesouhlasil s odtržením Sudet ani okupací zbytku Československa a nikdy nevstoupil do NSDAP, i když mu to bylo vnučováno. Naopak se se svými konexemi na vysokých místech snažil za okupace pomáhat. Jeho nejstarší syn padl jako člen wehrmachtu ve Francii roku 1940.

¹⁰⁴ Votýpka, V.: Paradoxy, s.57.

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ Tamtéž.

Ze šlechticů, kteří se zúčastnili první audience u prezidenta Beneše v září 1938 nebo audience u prezidenta Háchy v lednu 1939, byl vyvíjen nátlak př. na Zdeňka Kinského, a to nejen úřední cestou, ale i z řad přátel a příbuzných – českých Němců. Kinský byl předvolán k místnímu oberlandratovi. „*Dejte si pozor, pane hrabě, máte poslední příležitost udělat osudové rozhodnutí, řekl mu místní nacista. Nebudete se přece hlásit mezi české podlidi, jste šlechtic, jste náš. Jenže, Herr Oberlandrat, namítl táta (Z.Kinský), já mezi ně patřím.*“¹⁰⁷

Dalším z přemlouvaných byl i Karel Schwarzenberg, ten německé občanství odmítl na začátku války, a když s ním nebylo k hnutí, předvolalo si gestapo jeho manželku Antonii a oznámilo jí, že „*jako rozená Rakušanka (tedy Němka), by se měla přihlásit k říšskému občanství.*“ Antonie Schwarzenbergová na to odpověděla, „*že když se žena provdá za manžela, také přijímá jeho status, a že by to chtěla zachovat.*“ Následně ji bylo naznačeno, že v tomto německém prostoru nebude po konečném vítězství pro Čechy místo a ti že budou vykázáni na Ukrajinu nebo jinam na východ. Rozrušená Antonie se následně radila se svým otcem, hrabětem Egonem Fürstenbergem. Ten, přestože Československo neměl rád (jak sám příznával), zdůraznil ji, „*že nic jiného není možné, než že bude stát, cokoli se stane, u svého muže a to budou muset vydržet.*“¹⁰⁸

Zajímavé je i několikanásobné předvolání Jiřího Douglese Sternberga na gestapo v Táboře a do Plzně. Postup byl klasický, velkorysá nabídka, zmínka o tradici rodu a jméne Sternberg („*vysloveně německé jméno (...) není pochyb o árijském původu*“), hrabě by měl také myslet na své děti (jeho žena Kunhuta právě čekala deváté dítě). Jak se nátlaky zostřovaly, následovaly výhrůžky o důsledcích jeho odmítnutí a nastínění konečné české otázky po vítězné válce: „*Vůdce uvažuje o možnosti... část českého národa neschopnou germanizace společně s rasově méněcennou částí bud' vysídlit na východ, nebo... podrobit zvláštním postupům. Nemuselo by se to vyhnout ani vám a vaší rodině.*“¹⁰⁹ Po uvalené vnučené správě přestal Sternberg gestapo zajímat.

Mezi dalšími česky orientovanými šlechtici, na které byl vyvíjen nátlak a kteří i kvůli tomu později připojili své podpisy pod národnostní deklaraci prezidentu Háchovi v září 1939, byli i Schlikové. Jindřicha Mariu Schlika si zavolal německý dohlížitel na protektorátní správu v Jičíně, oberlandrat Müller. Jindřichu Mariovi bylo připomenuto, že se jméno rodu píše se Sch, nikoli se Š „*jak by se jako Češi měli psát a musí být, natürlich, Němci.*“ Z jasné a důrazné odpovědi Jindřicha Schlika: „*V roce 1437 byl náš rod povýšen dekretem do stavu*

¹⁰⁷ Tamtéž, s.66.

¹⁰⁸ Historie.cs – Čeští šlechtici a nacismus. Dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/exkluzivne-na-ct24/osobnosti-na-ct24/6837-osudy-ceske-slechty-v-minulem-stoleti/>. (Stahováno: březen 2012).

¹⁰⁹ Votýpka, V.: Aristokrat, s.65-67.

říšských hrabat. Dekret psal německý císař a psal ho v jazyce českém. To je pádný důkaz, že jsme Češi. Kdybychom byli Němci, Herr Miller, psali by ho v jazyce německém. A že nad tím S nepsal háček, to bylo jen proto, že se tehdy psalo kurentem.“ Poté už rozzlobený Müller Schlikovi sdělil, že „Češi v téhle zemi dlouho nezůstanou a až Německo vyhraje válku, budou všichni odsunuti jinam.“ Taktéž rozčilený Schlik mu na to odpověděl: „Když je odsunete, Herr Müller, tak mě, mě odsunete jako prvního!“¹¹⁰

Podobně probíhala i úřední návštěva v Červených Pečkách u Josefa Karla Hrubého z Gelejn, kterou prý vedla „starost o šťastnou budoucnost a prosperitu členů významných rodů na území Velkoněmecké říše.“ Přestože jméno Hrubý z Gelejn bylo českého původu argumentovali tím, že rodina má i německé předky a pan Hrubý měl „zodpovědně zvážít, zda by se on a jeho rodina neměli přihlásit k německé národnosti.“ Na to Josef Hrubý z Gelejn odpověděl: „Rád bych, abyste si uvědomil, pane, že baron Hrubý nemění svou národnost jako špinavou košili. Já jsem se jako Čech narodil a Čechem zůstanu.“ Když mu bylo připomenuto jaké neblahé následky to pro něj a jeho rodinu (měl šest dětí) může znamenat, pronesl jen „Ven!“ a ukázal úředníkům dveře.¹¹¹

Na německé předky byl upozorňován šéfem okresního úřadu práce i Jan Mladota. „Ano, odpověděl Mladota na otázku ohledně německých předků, „ale mám taky jiný předky, třeba francouzský.“ A na doporučení německé národnosti odpověděl: „Herr direktor, žádnéj Mladota nebyl Němcem a ani já Němcem nebudu.“¹¹²

Když Alfons Mensdorff-Pouilly odmítl přihlásit se k německému občanství, byla poté oslovena jeho manželka (opět jako matka osmi dětí). Za přijetí občanství ji nabídli dokonce řád zdobený brilianty, ona odmítla.¹¹³ Maxmiliánovi Wratislavovi bylo po uzavření českých vysokých škol nabídnuto, že po přijetí německého občanství může pokračovat na studiích v Německu, Wratislav odmítl a studium bylo konec.¹¹⁴

6.2 Národnostní prohlášení české šlechty v září 1939

A právě tento nátlak, kterým chtěli nacisté donutit české šlechtice k přijetí německé národnosti (pro celé své rodiny) a tím potvrdit tezi, že „všechna šlechta je původem německá a tudíž by měla mít říšské občanství“¹¹⁵, formoval přesvědčení českých šlechticů se vůči této politice bránit formálním prohlášením o své sounáležitosti s českým národem.

¹¹⁰ Tamtéž, s.126-127.

¹¹¹ Tamtéž, s.347-348.

¹¹² Votýpka, V.: Návraty, s.22.

¹¹³ Dočekal, B.: Osudy, s.101.

¹¹⁴ Votýpka, V.: Příběhy, s.174-175.

¹¹⁵ Votýpka, V.: Návraty, s.397-398.

Mezi bývalými šlechtickými delegáty u prezidentů Beneše a Háchy se začalo opět jednat o potřebě ohradit se proti germanizačním tlakům a „bránit“ si svou českou národnost. Bylo rozhodnuto, že deklarace bude vyjádřena formou dopisu, který bude posléze prezidentu Háchovi předán. O sestavení textu byl na výslovné přání bývalých delegátů – Františka Kinského a Hugo Strachwitze požádán František Schwarzenberg. V září byl tedy sestaven určitý právní nástin textu, který byl později doplňován a měněn. Sám František Schwarzenberg se ohrazoval proti tvrzení, že by byl autorem celého textu.¹¹⁶

V textu samotném¹¹⁷ se oproti dvěma dřívějším vyjádřením autoři plně zaměřili už pouze na otázku národnosti a poprvé zde přímo a několikrát zaznělo vyjádření sounáležitosti s českým národem. Hlavním důvodem vzniku prohlášení bylo podle úvodního textu „*vysvětlení nejasností ve vztahu české šlechty k národu*“. V duchu historické kontinuity (a vyvrácením teze, že šlechta je a vždy byla německá) byl opět připomínán současný vztah šlechty a národa jako stav vyvíjející se po staletí a sahajících až k „*raným dobám království*“. Už tehdy, kdy „*celý venkov byl jazykově český, prostředí šlechty bylo rovněž takové*.“ Ono „*jádro šlechty, které patřilo k českému národu netoliko kulturně, nýbrž i krví a jazykem*“ tvořilo „*panující nebo politickou vrstvu Českého státu před vznikem monarchie domu Rakouského i dlouho po tom*.“

Autoři textu si uvědomovali, že u některých rodin došlo ke změně národnostní orientace, ale šlechta, která ve své české orientaci setrvala, by měla mít možnost se ke své národnostní povědomosti svobodně hlásit. Některé rody českého původu a jména získaly v historii svou působností v německém prostředí tuto orientaci, která jim byla přiznávána, ovšem stejně tak by měly mít na projevení své niterné sounáležitosti právo i rody původem cizí (ovšem jak se v deklaraci píše „*nikoliv však pouze původu německého*“). Tomu přesvědčení odpovídala argumentace: „*Jsmo přesvědčeni, že tak jako my přiznáváme těmto jedincům (německy smýšlejícím, původem však českým rodům) právo hlásiti se k národu, uprostřed něhož žijí, který za svůj svolili a který je za své příslušníky přijímá, tak i se strany druhé nebude nikdo příslušníkům šlechtických rodin, zde usedlých, upírati právo, aby se hlásili k českému národu, s nimž žili jejich předkové po generace, sdílejíce práva i povinnosti dobré i zlé, byť rodiny ty nebyly po meči vždy původu českého*.“ Dále bylo uvedeno, že v Německé říši ve sčítání lidu je příslušnost k národnosti „*postavena na základ dobrovolného přiznání*“ a každý člověk by tak měl být „*příslušníkem toho národa, s nimž se cítí niterně spjat a k němuž se hlásí*.“ A jak vůdce ve vyhlášení Protektorátu garantoval národní svébytnost, měla by ta pokrývat i svobodnou volbu státního občanství.

¹¹⁶ Schwarzenberg, F.: Tribuna, s.707.

¹¹⁷ Viz Příloha č.3.

AKPR, Česká šlechta – memoranda, prohlášení ze září 1939, kart.168, inv. č. 1124, sign. D 3038/40.

Jako znovu a znovu se opakující fakt příslušnosti k českému národu jako důsledku staleté transformace a odmítání oportunistického jednání je pak dokladem část: „*Zděděná příslušnost k národní pospolitosti není tedy určována okolnostmi dne, nýbrž jest způsobena skutečností společenství života, politické, kulturní a hospodářské spolupráce, jednotou dějin, osudů a zodpovědností za budoucí generace národa.*“ Šlechta se pak ještě několikrát vrací k jasnému zdůraznění své příslušnosti, označuje se za „*složku českého národa, jež se od těla národního nikdy neoddělila a nikdy svým přičiněním oddělena nebude.*“ Text je pak zakončen v tomtéž duchu, kdy jako „*potomci někdejších spoluvůrců a nositelů české státnosti (...), chceme se vždy a za všech okolností hlásiti k českému národu.*“¹¹⁸

Text deklarace podepsalo 82 šlechticů, z toho 69 vlastní rukou a 13 v zastoupení (nejčastěji svými příbuznými a přáteli) z celkových 33 rodů.¹¹⁹ Přestože by se mnozí za normálních okolností k Čechům nehlásili, učinili tak jako odpor k okupaci Československa, nesouhlasu proti germanizačnímu nátlaku a hrozbám a i proti tezi, že veškerá šlechta je německého původu.¹²⁰

Dopis s podpisy osobně předal 6.10.1939 František Schwarzenberg prezidentu Háchovi.¹²¹ Text samotný ani zmínka o dopise se neobjevila v žádných novinách ani v rádiu, hlavním důvodem byl jeho obsah, který se neslučoval s nacistickou politikou v Protektorátu – odpolitizování obyvatelstva a zachování klidu. Jak se vyjádřil František Schwarzenberg, přesto, že nebyl dopis oficiálně zveřejněn, text se „*obdivuhodně rychle dočkal veřejné známosti.*“¹²² Jediným oficiálním místem, kde byl dopis přečten a bylo o něm jednáno, bylo plénum Národního souručenství. Reakcí se stalo jeho vyjádření, které bylo zasláno prezidentu tentýž měsíc. Výbor Národního souručenství ocenil význam šlechty, a to nejen tímto aktem „*ve chvíli největšího národního utrpení*“, ale i za její zásluhy a věrnost v minulosti. Současně se připojil k obsahu dopisu.¹²³

¹¹⁸ AKPR, Česká šlechta – memoranda, prohlášení ze září 1939.

¹¹⁹ Zhruba polovina signatářů byla českého původu, o tom svědčí i ryze česká jména rodů – př. Daczický z Heslowa, Bubna z Litic, Bořek-Dohalský, Hrubý z Gelejn, Nádherný, Wratislaw, Mladota, mezi dalšími původem českými rody pak Strachwitz, Sternberg, Podstatsky, Czernin, Lobkowicz, Schlik atd), druhá polovina šlechticů pak byla původu cizího, ne ovšem pouze německého (francouzští Mensdorff-Pouilly a Baillet-Latour, uherští Pálffy, Serényi a Kálnoky, angličtí Parish, italští Battaglia, Paar, Belcredi, Colloredo-Mansfeld, tyrolští Hildprandt a Thun-Hohenstein, Schönborn a Schwarzenberg německého původu).

¹²⁰ Neznámí hrdinové – Pohnuté osudy. Krycí jméno Bedrník. Hrabě Zdeněk Bořek Dohalský byl popraven na přímý rozkaz Himmlera. Dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10204458965-neznami-hrdinove-pohnute-osudy/211452801390001/>. (Stahováno: duben 2012).

¹²¹ AKPR, Česká šlechta – memoranda.

¹²² Schwarzenberg, F.: Tribuna, s.707.

¹²³ AKPR, Česká šlechta – memoranda. Stanovisko Výboru Národního souručenství ze 12.10.1939.

Vládním nařízením č.220/1939 ze dne 18.9.1939 byl zrušen zákon z prosince 1918, který rušil šlechtické řády a tituly.¹²⁴ Na šlechtu bylo protektorátní vládou pohlíženo jako na složku s vysokým potenciálem a snahou protektorátní vlády bylo ji více zainteresovat do politiky. František Schwarzenberg si obnovení titulů vysvětloval, že si vláda snažila zmenšit „český pocit méněcennosti vůči Němcům, ti se tituly stále oháněli.“¹²⁵

Protektorát přinesl šlechtě mnohem větší zapojení do politiky, než v minulosti dvě předchozí Československé republiky. Šlechta se dostala do vrcholných funkcí Národního souručenství a později i do protektorátní vlády. Členy Výboru Národního souručenství se už v březnu roku 1939 stali zástupci bývalých nejvýznamnějších rodů v českých zemích – František Schwarzenberg¹²⁶, který se stal i vedoucím mládežnické organizace Národního souručenství (od ledna 1940), a Jan Lobkowicz. Po rozšiřování Výboru v květnu 1939 se tam dostal i Hugo Strachwitz, který se následně stal místopředsedou Národního souručenství a Karel Belcredi, který se po personální výměně v čele Národního souručenství stal náměstkem předsedy Josefa Nebeského a pracoval také v Českém svazu pro spolupráci s Němci patřícím pod Národní souručenství.¹²⁷

Šlechta byla zapojena i do těch nejvyšších postů, do protektorátní vlády. Po reorganizaci vládního kabinetu na počátku roku 1940 prezident Hácha oslovil ministerského radu Vaňka s prosbou, aby mu doporučil někoho spolehlivého pro funkci ministra zemědělství, „*kdo by dovedl s Němci komunikovat, ale nenechal se jimi manipulovat.*“ Doporučen byl Mikuláš Bubna-Litic, který tuto funkci vykonával od února 1940. Podle Huberta Masaříka, blízkého spolupracovníka prezidenta Háchy „*v agendě příliš nevyňikal (Mikuláš Bubna-Litic), ale byl neústupný, nebojácný vlastenec a antinacista.*“¹²⁸

¹²⁴ Bulletin advokacie 1/2000. Dostupné na: http://www.cak.cz/files/180/BA_00_01.pdf (Stahováno: duben 2012), s.77-79.

¹²⁵ Schwarzenberg, F.: Tribuna, s.707.

¹²⁶ František Schwarzenberg se rozhodl opustit politiku a odejít ze státních služeb na jaře 1940, když odmítl návrh přednosta Háchovy kanceláře, ministra Havelky podepsat slib věrnosti Hitlerovi. Dále byl ale ve spojení s politickými elitami i prezidentem Háchou.

¹²⁷ Karel Belcredi opustil politiku na jaře roku 1942, kdy byl na vlastní žádost prezidentem propuštěn z funkce předsedy moravské odbočky Českého svazu pro spolupráci s Němci.

AKPR, Karel Belcredi – Záznam o audienci z 11.března 1942.

Večeřa, Pavel: Národní souručenství. In: Malíř, Jiří – Marek, Pavel a kol.: Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. díl: období 1938-2004. Brno 2005, s.1091-1103.

Brandes, D.: Češi pod německým protektorátem, s.124-125.

¹²⁸ Bubna-Litic vykonával tuto funkci až do příchodu Reinharda Heydricha do Protektorátu jako zastupujícího říšského protektora, kdy byl zastánce názoru, aby vláda podala hromadně demisi. Hromadná demise neproběhla, přesto Bubna-Litic vládu opustil.

Votýpka, V.: Příběhy, s.151.

Hadra, Zdeněk: Česká šlechta v časech nacistické okupace (malé zamyšlení), In: Hazdra, Zdeněk (ed.): Válečný prožitek české společnosti v konfrontaci s nacistickou okupací (1939-1945). Sborník příspěvků ze symposia k 70.výročí vypuknutí druhé světové války. Praha 2009, s.38.

6.3 Uvalování vnučených správ na majetky českých šlechticů

Situace v Protektorátu se velice zostrila, když na místo „odejitého“ protektora Konstantina von Neuratha (který sám šlechticem a obklopujícím se lidmi též vrstvy nezaujímal k české šlechtě tak nepřátelský postoj jako jeho nástupce) nastoupil jako zastupující protektor Reinhard Heydrich v září 1941. V jeho pojetí získal proces germanizace prudký spád, mimo jiné v případě pozemkové a sídelní politiky. Heydrich svou koncepci předestřel po svém nástupu následovně: *„Musíme rychle získat velké množství půdy pro kolonizační účely. Zkonfiskujeme-li velký počet zemědělských závodů malé výměry, nezískáme příliš mnoho půdy, ale vytvoříme si příliš mnoho radikální opozice mezi zemědělci. Proto bude lépe zkonfiskovat malý počet závodů velké výměry, neboť tak získáme mnoho půdy a několik šlechticů nevytvoří žádnou opozici.“*¹²⁹ Záminkou rozsáhlých záborů šlechtického majetku se Heydrichovi stala návštěva dvanáctičlenné delegace šlechticů u prezidenta Beneše ze 17.září 1938.

Mezi prvními „postiženými“ Hendrichovou koncepcí „zúčtování s nepřáteli Říše“ a zároveň získání velkých výměr půdy byl Zdeněk Kinský, iniciátor a organizátor první delegace k prezidentu Benešovi. Na jeho majetky – panství v Chlumci nad Cidlinou a Žďár nad Sázavou byla uvalena vnučená správa už na podzim 1941. Bylo mu řečeno, že se jedná pouze o přechodný stav, kdy se úřad přesvědčí o řádném hospodaření, pak že bude vnučená správa zrušena. Toto bylo důvodem, proč se Zdeněk Kinský proti úřednímu rozhodnutí nijak neohradil.¹³⁰ Ovšem ještě během podzimu 1941 byla uvalena vnučená správa na všechny majetky Colloredo-Mansfeldů (velkostatky Opočno – zde byla vnučená správa dokonce už na přelomu let 1940/1941, Zbiroh a Dobříš), která byla posléze přeměna na konfiskaci.¹³¹

V únoru roku 1940 pak byly dány pod vnučenou správu majetky všech účastníků (a nejen jich) první delegace ze září 1938.¹³² Celkem se jednalo o 45 927ha pod vnučenou správou a konfiskovaných colloredo-mansfeldských 25 354ha.¹³³ V poslední fázi byla vnučená

¹²⁹ Hořejší, Miloš: Šlechta a nacistická pozemková politika v českých zemích, In: Hazdra, Zdeněk – Horčíčka, Václav – Županič, Jan (eds.): Šlechta střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20.století. Praha 2011, s.181.

¹³⁰ AKPR, Zábor zemědělských usedlostí – Memorandum o uvalování vnučených správ.

¹³¹ Jeroným Colloredo-Mansfeld, který spolu se syny signoval dopis na podzim 1939 se proti konfiskaci ohrazoval a předkládal nevhodný postup úřadů na fakt, že nikdo z rodiny nebyl vyslýchán, ani proti němu nebylo započato trestní řízení. Domníval se, že možné důvody mohou být v tom, že starší bratr žije v Paříži a je na něj nahlíženo jako na emigranta nebo že jeho syn Weikhard byl členem audience u prezidenta Beneše 1938. Přesto Jeroným Colloredo-Mansfeld ve své žádosti uvedl, že jak bratr v Paříži, tak i celá rodina po usnesení žádala o říšské občanství, které jim nebylo uděleno a po konfiskaci už prý ani uděleno nebude.

¹³² Byla to panství Karla Belcrediho, Rudolfa Czernina, Františka J.Dobrzenského, Františka Kinského, Jana Lobkowitzce, Karla Parise, Leopolda Sternebrga, Hugo Strachwitze, Karla Schwarzenberga, dále pak panství nezletilého Křištofa Kolowrata (synovce a dědice po delegátovi Zdeňku Kolowratovi, který zemřel v listopadu roku 1941), nezletilého Otakara Lobkowitzce (syna Jana Lobkowitzce) a Jaroslava Sternberga (mladšího bratra Leopolda Sternberga).

¹³³ AKPR, Zábor zemědělských usedlostí.

správa uvalena i na další šlechtice, z nichž mnozí připojili své podpisy pod národnostní prohlášení v září 1939. Některé statky zůstaly pod vnucenou správou (z nichž některé byly vnucenými správci prodány), některé byly konfiskovány, další byly vyvlastněny pro vojenské účely.¹³⁴

Karel Belcredi a František Kinský přišli 26.února 1942 na audienci k prezidentu Háchovi, aby ho informovali o vnucených správách, poradili se s ním o dalším postupu a požádali ho o případnou intervenci. Hácha oběma pánům sdělil, že intervence tímto směrem bude velice obtížná, každopádně ale že promluví na toto téma se zastupujícím říšským protektorem.¹³⁵ Na Háchově audienci u Reinharda Hendricha mu zastupující říšský protektor jasně sdělil, že intervence na otázku vnucených správ na velkostatky šlechtických rodů je zbytečná. Háchovi bylo řečeno, „*že tato věc stala se z důvodů politických, ježto šlechta není ‚völkisch‘ ani se stanoviska německého, ani se stanoviska českého, je v rozporu s myšlenkou národního socialismu a vzhledem k tomu opatření, která se stala jsou nutná.*“ Rozhovor končil výhrůzkou v případě, že by se prezident znovu pokoušel o další intervence, a to že „*vnucená správa ostatně není ještě konfiskací.*“¹³⁶

Další žádost o prezidentovu intervenci ve věci vnucených správ přišla skrze pány Belcrediho a Kinského opět na počátku října. Na audienci prezident šlechticům slíbil, že „*uváží eventuální novou intervenci*“, ovšem upozornil oba pány, že s předpokládaným malým účinkem.¹³⁷

Dopis zastupujícího říšského protektora Heydricha říšskému vedoucímu Martinu Bormannovi ze 16.května 1942 podhaluje hlouběji příčiny uvalení vnucené správy a protektorovy úmysly. Heydrich zde vysvětlil, že uvalená správa na „*deset exponentů šlechty*“ dává dohromady 50 000ha půdy, které budou v budoucnu využity k německým kolonizačním a emigračním účelům. Jako důvod právního opatření uvádí prohlášení o věrnosti prezidentu Benešovi ze září 1938. Zainteresované šlechtice v dopise označil „*intelektuálními štváči (...)* využívajících svých německých jmen a šlechtických vztahů k podvrtným činnostem, především ke špionáži,“ kteří také sabotují nacistická nařízení a jejich provádění. Dále v dopise Bormannovi Hendrich uvedl svůj odmítavý postoj pro intervence.¹³⁸

¹³⁴ Byli jimi př.: Josef Hrubý z Gelejn, Alfons Mensdorff-Pouilly, Jaroslav Lobkowicz, František Schwarzenberg atd. Konfiskace postihla v emigraci žijícího Adolfa Schwarzenberga – adr.Maxe Lobkowicze, dále i Humprechta Czernina. Vnucení správci prodali majetky Rudolfa Czernina a Terezie Mensdorff-Pouilly. Pro vojenské účely byly vyvlastněny panství Alfonse Paara nebo Quida Battaglia.

Hořejší, M.: Šlechta a nacistická pozemková politika, s.189.

¹³⁵ AKPR, Karel hrabě Belcredi – Záznam o audienci z 5.3.1942.

¹³⁶ AKPR, Reinhard Heydrich, č. j. T 110/42 (Rozmluva pana státního presidenta s panem zastupujícím říšským protektorem dne 19.března 1942), sign. T 290/42.

¹³⁷ AKPR, František Kinský – Záznam o audienci z 7.10.1942.

¹³⁸ Votýpka, V.: Návraty, s.122-123.

6.4 Odboj a perzekuce české šlechty

Perzekuce česky smýšlející šlechty se nezastavily pouze u vnucených správ, případně konfiskací majetku. I mezi šlechtici se našly osobnosti, které se aktivně podílely na domácím i zahraničním odboji. Mnozí pak byli uvězněni, někteří z nich byli popraveni, nebo věznění z jiných důvodů nepřežili.

Jedněmi z nejvýraznějších osobností domácího odboje z řad šlechty a zároveň smutnými reprezentanty jsou bratři Bořek-Dohalští, mezi nimi nejvýraznější - Zdeněk Bořek-Dohalský. Zdeněk se během první republiky živil jako novinář a parlamentní dopisovatel a měl bohaté kontakty na Hrad a špičky Československé republiky. Už po mnichovských událostech byl spolu s dalšími spolupracovníky Edvarda Beneše instruován jak se chovat v budoucích možných událostech a po vzniku Protektorátu Čech a Moravy se okamžitě aktivně zapojil do odboje. Pracoval v odbojových organizacích *Politické ústředí* a *Ústřední vedení odboje domácího* a fungoval jako spojka mezi exilovou vládou v Londýně a protektorátní vládou, předsedou vlády generálem Eliášem a prezidentem Háchou, v jejichž blízkosti se pohyboval. V rámci své odbojové činnosti používal krycí jméno Bedrník. Byl zatčen v říjnu roku 1941 a tři roky strávil ve věznici na Pankráci. V únoru roku 1945 byl převezen do Malé pevnosti v Terezíně a hned druhý den, 7. února zastřelen.¹³⁹

I jeho starší bratři František a Antonín měly kontakty s odbojem. Oba byli zatčeni ve stejný den, 5. června v období heydrichiády a věznění na Pankráci (duchovní Antonín byl dokonce obeznámen s úkrytem parašutistů, kteří spáchali atentát na Reinharda Hendricha a dopředu věděl i o atentátu samotném). František byl převezen do koncentračního tábora v Dachau a válku přežil, Antonín se ocitl v Osvětimi a 3. září 1942 byl dozorci ubit, když vyčerpán a nemocem nebyl schopen cesty do práce.¹⁴⁰

S domácím odbojem aktivně spolupracoval i František Schwarzneberg, který do něj byl zasvěcen hned na jaře 1939 bývalým kancléřem Přemyslem Šámalem. Poté, co se stáhl z politiky, dál udržoval kontakt s prezidentem Háchou přes jeho dceru (paní Rádlovou) a byl ve spojení s okruhem kolem Zdeňka Bořka-Dohalského. Dále měl styky i s lidmi z odbojových organizací a výsadek parašutistů. Podle svých slov se jeho široké spektrum aktivit v odboji týkalo zprostředkovávání styků mezi domovem a exilovou vládou, pomoci lidem k odchodu za hranice, doporučování na posty a naopak i ochrana před úřady. Dále finanční podpora rodin pozůstalých po zatčených a perzekuovaných, snaha o záchranu Židů atd.¹⁴¹

¹³⁹ Neznámí hrdinové – Pohnuté osudy. Krycí jméno Bedrník.

¹⁴⁰ Tamtéž.

¹⁴¹ Škutina, F.: Český šlechtic, s.146-148.

Dalším „šlechtickým odbojářem“ byl i Jindřich Kolowrat-Krakovský, který spolupracoval se skupinou Parsifal. Mezi šlechtici, kteří přímo nebyli organizováni v odboji, ale rozvíjeli „odbojovou činnost“, se pak pohyboval například Karel Parish, který na svém zámku v Žamberku (pod nucenou správou!) ukryl pět cizích důstojníků, uprchlíků ze zajateckého tábora, a spolupracoval s místní odbojovou skupinou.¹⁴² Rodina Postatských podporovala partyzány. Nebo příkladně Jindřich Maria Schlik, který v zahradním pavilonu vedle jičínského zámku zakopal část archivu československého ministerstva vnitra.¹⁴³

V zahraničí působil i Maximilian Ervin Lobkowicz, který pracoval pro exilovou vládu prezidenta Beneše.¹⁴⁴ V československých jednotkách na západě působil Eduard Lobkowicz.¹⁴⁵ Do československé armády se v prosinci 1944 přihlásil i Bedřich Colloredo-Mansfeld, jenž byl nejmladším bratrem konfiskovaných Colloredo-Mansfeldů v Protektorátu. Vzhledem k nutnosti základního výcviku se Colloredo-Mansfeld už na frontu nedostal.¹⁴⁶

Mezi dalšími oběťmi nacistických represí z řad šlechty byli př. bratři Humprecht a Rudolf Czerninové, Humprecht na základě křivého nařčení o uschovávání předmětů a zbraně ve skrýši v lese a Rudolf za poslech zahraničního rozhlasu. Humprecht byl vězněn v koncentračním táboře, kde onemocněl leukémií, roku 1944 byl propuštěn a převezen do sanatoria, kde ale zemřel po pár dnech.¹⁴⁷ Rudolf byl vězněn v Gollnově u Štětína a spolu s ním tam byli i František Kinský (po roce a půl věznění v Praze a zde byl na intervence rodiny a přátel propuštěn v červenci 1944 v mizerném zdravotním stavu po třech zápalech plic, válku přežil) a Karl Rohan.¹⁴⁸ Zatčen byl i signatář František Schönborn, který věznění také přežil. Zatčení těsně unikl Zdeněk Kinský, který byl považován za muže „v čele spiknutí proti nacistickému režimu“, ovšem díky četným intervencím přátel, mezi nimi především finského maršála Mannerheima, se kterým se znala Zdeňkova manželka, byl Zdeněk Kinský zachráněn od věznění a konfiskace majetku.¹⁴⁹ Ovšem dva dny po neúspěšné prohlídce gestapa, kdy hledalo na zámku Karlova Koruna v Chlumci nad Cidlinou ukryté zbraně, zámek 15. listopadu 1943 z neznámých příčin vyhořel.¹⁵⁰

¹⁴² Votýpka, V.: *Návraty*, s.201.

¹⁴³ Votýpka, V.: *Příběhy*, s.127.

¹⁴⁴ Hazdra, Z.: *Šlechta ve službách*, s.18-19.

¹⁴⁵ Schwarzenberg, F.: *Tribuna*, s.708.

¹⁴⁶ Tento čin je vykládán rozporuplně. Ať už jako vychytralost Colloredo-Mansfeldů a snaha očistit rodinný štít a zachránit se snahou o zdání zahraničního odboje, jak je to velice nestranně prezentováno v: Slavík, Jiří (ed.): *Státní Památkový ústav v Pardubicích. Výroční zpráva za rok 2001*. In: Jaroslava Šůly: *Colloredové a opočenští Colloredové. Pardubice 2002. Životní osudy a postoje Colloredo-Mansfeldů během druhé světové války jsou značně mlhavé, svádí k černobílým interpretacím a slouží stále jako pře mezi badateli.*

¹⁴⁷ Votýpka, V.: *Příběhy*, s.196-197.

¹⁴⁸ Tamtéž, s.221-222.

¹⁴⁹ Richter, K.: *Sága rodu Kinských*, s.121-122.

¹⁵⁰ AKPR, Zdeněk Radslav Kinský – Chlumecký zámek v plamenech (Polední list, 17.11.1943).

Na konci války, když vypuklo v Praze a následně i na dalších místech země tzv. Květnové povstání se ho účastnili i mnozí šlechtici. V Praze mezi bojujícími to byli především František Schwarzenberg, Lobkoviczové, čtyři synové Františka Kinského a František Schönborn. Kořistily se zbraně, bojovalo se o klíčová postavení v Praze a především o rozhlas, po jeho obsazení vysílal Schwarzenberg volání Prahy o pomoc a hlásil v angličtině, francouzštině a němčině svolání České národní rady. Později byl Schwarzenberg vyslán, aby v zastoupení velitelství převzal kapitulaci Němců a Maďarů držících Wilsonovo nádraží.¹⁵¹

Bojů mimo Prahu se v prostoru jižních Čech v Čimelicích a Miroticích účastnili nevlastní bratři Karel Schwarzenberg a Norbert Kinský. Karel Schwarzenberg a další občané z Čimelic na konci války vytvořili vojenskou skupinu a začali se opatřováním zbraní pro odboj připravovat na převrat, kterého se účastnili oba dva bratři. Norbert pak sloužil jako tlumočnick při kapitulaci hraběte von Pücklera, velitele jednotek SS.¹⁵² V Chlumci nad Cidlinou se účastnili povstání Zdeněk Radslav Kinský se synem Radoslavem a Františkem Dobrzenským.¹⁵³

¹⁵¹ Škutina, F.: Český šlechtic, s.152-160.

Sternbergová, C.: Cesta. Příběhy české aristokratky. Praha-Litomyšl 2002, s.196-214.

¹⁵² Čvančara, Jaroslav – Hazdra, Zdeněk – Vajskébr, Jan: Naší ctí je věrnost. Konec druhé světové války v Evropě aneb Anabáze tří šlechticů v květnu 1945 (Paměť a dějiny 2010/02) Dostupné na: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1002/004-022.pdf>. (Stahováno: duben 2012).

¹⁵³ Richter, K.: Sága rodu Kinských, s.125-129.

7. Závěr

Národnostní profilace šlechty žijící na našem území byl proces, který trval již od 19. století. Šlechtu, která vyznávala vlastenectví v zemském pojetí a jinak svým založením byla většinou nadnárodní, donutily události po roce 1918 zaujmout jednoznačné národnostní stanovisko. Tento tlak vyvrcholil v krizovém roce 1938 a v následném období protektorátu, kdy okolnosti nutily šlechtice zvolit si svou národnost.

Období první republiky, především její první desetiletí, se pro šlechtu odvíjelo v nehostinné atmosféře. Jako elitní vrstva minulého režimu byla nevítanou a demokratický stát se s ní snažil (někdy až nekriticky) vypořádat. Ucelenost této vrstvy byla rozbita, šlechta ztratila svůj mocensko-politický charakter a rozpadla se na jednotlivce. Díky postoji společnosti a politiky nového státu ve dvacátých letech si mnoho šlechticů vytvořilo k novému státnímu zřízení averzi, která u některých přešla až ve vyložené nepřátelství a usnadnila (především německy orientované šlechtě) přechod k sudetoněmecké a později nacistické ideologii.

Přesto, že se počátky republiky odehrávaly ve vyložené antišlechtické atmosféře, někteří šlechtici nejen že se dokázali se svými ztracenými pozicemi vyrovnat, ale mnozí se s republikou smířili a jednotlivci se pak i k aktivně zapojili do demokratického režimu. Postupné navracení šlechty do veřejného života přicházelo se třicátými léty a stalo se otázkou cti v krizovém roce 1938 a později za Protektorátu.

Cílem mé práce bylo popsat průběh tří šlechtických deklarácí a uvést je do dobového kontextu. Téměř dvacetiletou předehrou první republiky ukázat, že delegace šlechty u prezidenta Beneše v září 1938 (kdy vrcholil konflikt o pohraniční území) byla vyvolána i vnitřní nutností veřejně deklarovat snahu „bránit“ celistvost republiky, se kterou se šlechta cítila stále svázána. Cílem delegátů bylo taktéž demonstrovat, že šlechta, ač byla titulárně roku 1918 zrušena, je stále tady a je připravena se za toto historické území společně postavit. Druhá delegace u prezidenta Háchy v lednu 1939 pak znovu zopakovala snahu postavit a bránit republiku a zároveň projevila podporu novému prezidentovi ve složité době. Třetí národnostní prohlášení ze září 1939 prezentované v podobě dopisu a signované více jak 80 šlechtici bylo reakcí na nátlak nacistických úřadů pro přijetí říšské národnosti a navíc ohrazením proti tezi, že všechna šlechta je německého původu. V deklaraci se tak šlechta poprvé veřejně a přímo přihlásila k české národnosti.

Sledování vývoje šlechty během první republiky bylo pro mou práci stejně důležité sledovat osudy česky orientované šlechty i v období protektorátu. Téma deklarácí jsem si vybrala i pro osobní obdiv k veliké statečnosti šlechticů-delegátů, stejně tak i těch, kteří

signovali národnostní prohlášení. Jejich osudům za války se věnuji, abych ukázala, jak svou přítomností v delegaci a připojením podpisu na prohlášení vystavili nebezpečí (jasně patrnému už na podzim 1939) nejen sebe, ale celou svou rodinu. Stejně tak je potřeba docenit i působnost mnohých na domácím a zahraničním odboji.

Přestože zkoumaná část šlechty pročesky orientované a odhodlané i ke zmíněným veřejným deklaracím je pouze menšinovou skupinou dřívější mocenské elity na našem území, byli to lidé s pestrými vnitřními postoji a názory. Potvrdilo se mi, že není možné zaujmout černobílý názor a hodnotit zástupce této šlechty jako „ty dobré“. Mnoho z nich sympatizovalo ve třicátých letech s pravicovými fašizujícími režimy, levicová liberální demokracie nebyla podle jejich gusta a autoritativní pojetí státu je lákalo. Za války se mnozí z nich zdiskreditovali svým působením ve veřejných funkcích nebo je strach o rodiny a hmotnou existenci donutil říšskou národnost přijmout, v krajním případě s Němci spolupracovat, ale byli zde mnozí, kteří čestně a hrdě svou sounáležitost k české národnosti zachovali a tomuto vnitřnímu přesvědčení se nezpronevěřili. A právě pro tyto „Rytíře vzdoru“¹⁵⁴ jsem chtěla napsat svou práci a přiblížit jejich životní vývoj od roku 1918 do období druhé světové války. Na závěr pak mnou oblíbené zhodnocení situace Františkem Schwarzenbergem: „*Myslím, že bez přílišné samolibosti mohu říci, že snad nikdo doma ani v exilu, státu a národu ostudu neudělal.*“¹⁵⁵

¹⁵⁴ Dovolila jsem si vypůjčit termín Vladimíra Votýpky, který ho používá ve smyslu ohodnocení šlechty, která po roce 1948 a 1968 neodešla do emigrace a hrdě snášela diskriminaci v období komunistického režimu. Termín se mi myslím dá aplikovat i na mnou zkoumanou problematiku.

¹⁵⁵ Schwarzenberg, František: Tribuna, s.708.

8. Prameny a literatura

AKPR, Česká šlechta – memoranda, kart.168, inv. č. 1124, sign. D 3038/40.

AKPR, František Kinský, kart. 187, inv. č. 1261, sign. M 11 618/44.

AKPR, Jednota starých českých rodů, kart. 317, inv. č. 1720.

AKPR, Karel hrabě Belcredi, kart.172, inv. č. 1184.

AKPR, Radslav Kinský, kart.260, inv. č. 1505/G.

AKPR, Reinhard Heydrich, č. j. T 110/42 (Rozmluva pana státního presidenta s panem zastupujícím říšským protektorem dne 19.března 1942), sign. T 290/42.

AKPR, Zábor zemědělských usedlostí, kart. 183, inv. č. 1239, sign. A 13 582/44.

BALÍK, Stanislav – HLOUŠEK, Vít – HOLZER, Jan – ŠEDO, Jakub: Politický systém českých zemí 1848-1989. Brno 2007.

BEZECNÝ, Zdeněk: *Příliš uzavřená společnost. Orličtí Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19.a na počátku 20.století. České Budějovice 2005.*

BRANDES, Detlef: *Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. Praha 1999.*

BROŽ, Ivan: Velké postavy rodu Kinských. Praha 1997.

ČAPKA, František – Lunerová, Jitka: Tragédie mnichovské dohody. Skutečná fakta a odhalené mýty. Brno 2011.

DOBRZENSKÝ Z DOBRZENICZ, Jan M.: Z Dobřeni je cesta dlouhá. Havlíčkův Brod 1996.

DOČEKAL, Boris: Osudy českých šlechticů. Jihlava 2002.

Příběhy českých šlechticů. Jihlava 2006.

GAŽI, Martin (ed): Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii. České Budějovice 2008.

GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: Druhá republika 1938-1939, Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě. Praha – Litomyšl 2004.

GLASSHEIM, Eagle: Noble Nationalists. The Transformation of the Bohemian aristocracy. London 2005.

HAVLÍČEK, F.X.: Poslední na Hluboké. Kniže Adolf II. ze Schwarzenbergu 1890-1950. Vimperk 1994.

HAZDRA, Zdeněk: Šlechta ve službách Masarykovy republiky. Katalog výstavy. Muzeum T.G.M. Rakovník 2010.

HAZDRA, Zdeněk (ed.): Válečný prožitek české společnosti v konfrontaci s nacistickou okupací (1939-1945). Sborník příspěvků ze symposia k 70.výročí vypuknutí druhé světové války. Praha 2009.

HAZDRA, Zdeněk – VLČEK, Lukáš (eds.): Mnichov 1938 a česká společnost. Sborník z mezinárodního symposia k 70.výročí mnichovské dohody. Praha 2008.

- HAZDRA, Zdeněk – HORČIČKA, Václav – ŽUPANIČ, Jan (eds.): Šlechta střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20.století. Praha 2011.
- HVÍŽDALA, Karel: Karel Jan Schwarzenberg. Knižecí život. Rozhovor s Karlem Hvížd'alou. Praha 2008.
- KÁRNÍK, Zdeněk: České země v éře první republiky I-III, Praha 2000-2003.
- KLUSÁKOVÁ, Jana: Jana Klusáková a Karel Schwarzenberg rozmlouvají nadoraz: o životě v zámku a v podzámčí. Praha 1993.
- KNOZ, Tomáš – DVOŘÁK, Jan (eds.): Šlechta v proměnách věků. Edice Země a kultura ve střední Evropě. Sv.17. Brno 2011.
- KOBLASA, Pavel: Hrabě Eugen Czernin. Aristokrat a lidumil. České Budějovice 1998.
- KVAČEK, Robert: Osudná mise. Praha 1958.
- LOBKOWICZ, Erwin: Vzpomínky na monarchii. Praha 1997.
- MACHAČOVÁ, Jana – MATĚJČEK, Jiří (eds.): K sociálním dějinám 19.století 6, s, Opava 1996.
- MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kol.: Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. díl: období 1938-2004. Brno 2005.
- MAŠEK, Petr: Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory po do současnosti I, II. Praha 2008 a 2010.
- OURODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila: Schwarzenbergové primogenitura 1790-1950. České Budějovice 2009.
- PEKAŘ, Josef: Omyly a nebezpečí pozemkové reformy. Praha 1923.
- PEJČOCH, Ivo – PLACHÝ, Jiří a kol.: Okupace, kolaborace, retribuice. Praha 2010.
- RATAJ, Jan: O autoritativní národní stát. Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939. Praha 1997.
- POUZAR, Vladimír a kol.: Almanach českých šlechtických rodů 2005. Praha 2004.
- RICHTER, Karel: Sága rodu Kinských. Chlumec 1995.
- SARVAŠ, Rostislav: Očima nejstaršího z Kolowratů. Brno 1994.
- SLABÁKOVÁ, Radmila (ed.): O exilu, šlechtě, Jihoslovanech a jiných otázkách moderní doby. Sborník k narozeninám Arnošta Skoupého. Olomouc 2004.
- STERNBERGOVÁ, Cecilia: Cesta. Paměti české aristokratiky. Praha-Litomyšl 2002.
- ŠEDIVÝ, Ivan – NĚMEČEK, Jan - KOCIAN, Jiří – TŮMA, Oldřich (eds.): 1938: Československo a krize demokracie ve střední Evropě ve 30. a 40.letech XX.století. Hledání východisek. Praha 2010.
- ŠKUTINA, František: Český šlechtic František Schwarzenberg. Praha 1990.
- ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila: Rodinné strategie šlechty. Mensdorffové-Pouilly v 19.století. Praha 2007.
- TÓTHOVÁ, Barbara: Karel Schwarzenberg. Životopis. Praha 2007.
- VALENTA, Aleš: Dějiny rodu Kinských. České Budějovice 2004.
- VOTÝPKA, Vladimír: Aristokrat. Život Zdeňka Sternberga. Praha 2010.

Návraty české šlechty. Praha 2000.
Paradoxy české šlechty. Praha 2005.
Příběhy české šlechty. Praha 1995.

Periodika

DOLEŽAL, Jiří: *O české šlechtě v čase první republiky. Časopis Svědectví XX, 1986, s.39-62.*
Česká šlechta v čase první republiky. Svobodný zítřek 38, 1990, s.7.
NĚMEC, Petr: *Česká a moravská šlechta v letech nacistické okupace. Dějiny a současnost 15, 1993, s.26-29.*
SCHWARZENBERG, František: *Tribuna svědectví. Časopis Svědectví XX, 1986, s.701-708.*
Tradice. Věstník svazu českých úředníků a zřízenců knížete ze Schwarzenbergu v Č.Budějovicích. 1934, 1936, 1937.

Bakalářské a diplomové práce

LEBEDOVÁ, Monika: *Šlechta v éře první republiky. Diplomová práce FF UPCE Pardubice. Pardubice 2009.*

Elektronické zdroje

Bulletin advokacie 1/2000. Dostupné na: http://www.cak.cz/files/180/BA_00_01.pdf
(Stahováno: duben 2012).

Cecilia Sterbergová s její kniha Cesta. Dostupné na: <http://www.historickaslechta.cz/cecilia-sternbergova-a-jeji-kniha-cesta-id2009100079-20> (Stahováno: květen 2012).

Historie.cs – Čeští šlechtici a nacismus. Dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/exkluzivne-na-ct24/osobnosti-na-ct24/6837-osudy-ceske-slechty-v-minulem-stoleti/>. (Stahováno: březen 2012).

Heydrich – Konečné řešení. Bezezbytková germanizace. Dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10350893065-heydrich-konecne-reseni/211563235400006-bezezbytkova-germanizace/>. (Stahováno: duben 2012).

Čvančara, Jaroslav – Hazdra, Zdeněk – Vajskebr, Jan: Naší ctí je věrnost. Konec druhé světové války v Evropě aneb Anabáze tří šlechticů v květnu 1945 (Paměť a dějiny 2010/02)
Dostupné na: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1002/004-022.pdf>. (Stahováno: duben 2012).

Neznámí hrdinové – Pohnuté osudy. Krycí jméno Bedrník. Hrabě Zdeněk Bořek Dohalský byl popraven na přímý rozkaz Himmlera. Dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10204458965-neznami-hrdinove-pohnute-osudy/211452801390001/>. (Stahováno: duben 2012).

Státní Památkový ústav v Pardubicích. Výroční zpráva za rok 2001. Dostupné na: <http://www.npu.cz/download/1105101019/vyr361-01.pdf>. (Stahováno: duben 2012).

Ta naše povaha česká – Občan aristokrat. Dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1100627928-ta-nase-povaha-ceska/406235100011010-obcan-aristokrat/titulky/>. (Stahováno: březen 2012).

Hazdra, Zdeněk: Ve znamení tří deklarácí. Dějiny a současnost I, 2009. Dostupné na: <http://dejiny.nln.cz/archiv/2009/1/ve-znameni-tri-deklaraci->. (Stahováno: duben 2012).

V zajetí železné opony. Soudruh hrabě Kinský. Dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10121085020-v-zajeti-zelezne-opony/video/>. (Stahováno: duben 2012).

9. Přílohy

Frant. Kořetický z Kostelce 761.
a spol.
P. pres. přijal dnes delegaci starých
čes. rodů, za než výře uvedeny
přinesl tento projev:

~~A 10.266~~ příloha
+ k.
A 1186/38

KANCELÁŘ
DOŠLO 20 ZÁŘÍ 1938
PRESIDENTA REPUBLIKY

A. Friess

Pane presidente!

Kalouš
V Praze dne 21. září 1938
Riley

Za těchto dnů všechny stavy a třídy našeho národa
svorně projevují svou vůli zabránit porušení starých hranic na-
šeho státu. Proto i řada členů starých rodů naší vlasti nás po-
věřila, abychom se k Vám dostavili s podobným projevem.

Věrnost k českému státu, který naši předkové po-
máhali budovati a po tisíc let udržeti, je pro nás povinností
tak samozřejmou, že jsme se rozmýšleli ji výslovně zdůrazniti.

Považujeme za svou povinnost uchovati dědictví
svých otců. Země koruny České byly pohromadě po tolik věků a
přetrvaly spolu tolik bouří, že doufáme v přežití i těchto časů
nepokoje a násilí. Naše přání, aby staré hranice České koruny
zůstaly neporušeny, vychází zajisté také ze starosti o budouc-
nost našich potomků a i z pocitu zodpovědnosti za svobodu a bla-
ho českých Němců. Naši předkové vždy usilovali o přátelský poměr
obou národů v zemi usazených a tak i my toužíme po tom, aby i na-
ši krajané německého jazyka mohli sdíleti s námi lásku k neděli-
telné vlasti. Důvěřujeme, že se tak může státi. Zejména pak dou-
fáme, že zásady křesťanské udrží v této zemi pořádek a vzděla-
nost.

Spisovna.

Došlo: 21. IX. 1938
Založeno Urválek

Vyslovujeme víru v lepší budoucnost ujišťujeme,
že jsme si vědomi svých zděděných povinností k vlasti a ke
státu, který byl domovem našich předků a jehož stará práva
jsme vždy chtěli a i dnes chceme hájiti.

V Praze, dne září 1938.

Se svolením Ed. Rad. Kinského, který včera předsedná-
val bytu důst. ČTC v jeho komunitě:

Pres. rep. přijal dnes ^{o M. h.} delegaci starých českých rodin
jezdil jistě u násilí přes p. Frank. Kinský z Kostel-
ce u Br. .

Sam pres. již stal předsedou delegace v del. úst. u
přítelství u prof. Kinský.

17.9.38 Kinský

Příloha č.1

Záznam textu z první delegace zástupců české šlechty u prezidenta Beneše 17.9.1938.

Právě před čtyřmi měsíci jsme jako členové starých českých rodů tehdejší hlavě státu jasně prohlásili, že dáváme všechny své síly do služeb vlasti.

Přicházíme-li dnes poznovu do starobylého hradu českých králů, abychom opětně vyslovili svou vůli plniti všechny své povinnosti, činíme tak i osobně k vůli Vám. Víme dobře, za jakých okolností Jste svolil ujmouti se řízení našeho státu a cítíme, že jestli něco Vás může posilovati při této práci, tedy mimo víru v Božskou Prozřetelnost je to důvěra všeho národa.

Proto nepokládali jsme za nadbytečné přijíti dnes k Vám a ujistiti Vás těmito věcmi :

Důvěřujeme Vám.

Doufáme, že jednota národa ve všech jeho složkách bez rozdílu a bez rozporu Vám umožní vésti stát dobře a spravedlivě, pokud je to dnes lidským silám možno.

Jsme hotovi, kdykoli by se toho potřeba ukázala, státu podle svých sil a schopností posloužiti. To nám ukládá za povinnost účast našich předků na tisíciletých osudech tohoto státu.

Nemůžeme se zřici naděje, že naší vlasti jsou souzeny lepší dny, ale nechť stane se cokoli, přidržíme se věrnosti, kterou jsme zavázáni vlasti svých předků.

ARCHIV
KPR

k D 403/39

Příloha č.2

Záznam textu z druhé delegace zástupců české šlechty u prezidenta Háchy 24.1.1939.

06379/19

Slovutný pane presidente :

V poslední době bylo jednáno o postavení šlechty v českém národě a objevily se v tomto ohledu různé nejasnosti. Považujeme proto za vhodné v tomto směru podati některé vysvětlení.

Šlechta byla, jako všude, svou podstatou zřízením státním a jakožto celistvé společenství bývala ušetřena národnostních sporů. Její politické povinnosti bývaly určovány službou Českému státu a králi. Jádrem tohoto stavu vždy ovšem patřilo k českému národu netoliko kulturně, nýbrž i krví a jazykem. Za ranných dob království, kdy celý venkov byl jazykově český, prostředí šlechty bylo rovněž takové. Tato šlechta, původem a jazykem česká, tvořila panující nebo politickou vrstvu Českého státu před vznikem monarchie domu Rakouského i dlouho potom. Zanechala nám památku své kultury v českých zpracováních rytířských zpěvů, v knihách zemských práv, v názvosloví vojenském, ve svých hradech a zámcích a ve vybudování institucí kulturních. Rody, které sdílely po staletí osudy českého národa a neodcizily se nikdy svému kmeni, musí i dnes býti počítány k národu, jehož krev v jejich žilách koluje.

Vedle této ryze domácí šlechty přistěhovalo se průběhem dějin a usadilo se na území Českého státu mnoho rodin původu cizího, nikoli však pouze německého. Tyto rodiny, jimž příslušelo místo na sněmu, jehož jednání se v Praze, Brně a Olomouci účastnily, a jimž příslušela i vrchnostenská moc, která je spojovala stálým správním stykem s lidem, splynuly v krajích českého jazyka s národem tak, že jejich různý původ nemůže ničeho změnit na jejich nepopíratelné příslušnosti k české národní společenosti.

Obdobně někteří, v německém prostředí žijící potomkové českých rodin, honosících se ryze českými jmény a vzešlých z nejstarší krve české, hlásí se k národu německému, který je u vědomí jejich německého smýšlení velmi ochotně za své syny uznává a v jejich českém původu žádné překážky nevidí.

Jsme přesvědčeni, že tak jako my přiznáváme těmto jedincům právo hlásiti se k národu, uprostřed něhož žijí, který za svůj zvolili a který je za své příslušníky přijímá, tak i se strany druhé nebude nikdo příslušníkům šlechtických rodin, zde usedlých, upíratí právo, aby se hlásili k českému národu, s nímž žili jejich předkové po generace, sdílejíce práva i povinnosti, dobré i zlé, byť rodiny ty nebyly po meči vždy původu českého.

Zděděná příslušnost k národní společenosti není tedy určována okolnostmi dne, nýbrž jest způsobena

skutečnosti společenství života, politické, kulturní a hospodářské spolupráce, jednotou dějin, osudů a zodpovědnosti za budoucí generace národa.

Národ český, jemuž slavnostním způsobem byla zaručena vůdcem národa německého a říšským kancléřem jeho národní svébytnost, zajisté může považovati za své právo i svou povinnost tvrditi se všim důrazem -kdyby o tom pochybnost vznikla- skutečnost, že má českou šlechtu jako svou složku, jež od těla národního se nikdy neoddělila a nikdy svým přičiněním oddělena nebude.

Při posledním sčítání lidu v Německé Říši byla příslušnost k národnosti postavena na základ dobrovolného přiznání. Příslušné správní předpisy vycházejí ze zásady, že každý jest příslušníkem toho národa, s nímž se cítí niterně spjat a k němuž se hlásí. Nepochybně se budou německé říšské orgány řídití touto zásadou i na zdejším území. V úplné shodě s národem německým, který žádá ode všech svých příslušníků přesné konání všech povinností vůči národní pospolitosti, jsou důvodně i český lid a česká šlechta přesvědčeni o své sounáležitosti. Vycházejíce z přesvědčení o jednotě našeho národa ve všech složkách a zejména o tom, že potomci někdejších spolutvárců a nositelů české státnosti ještě mohou svému národu a své vlasti za všech poměrů platně posloužiti, chceme se vždy a za všech okolností hlásiti k českému národu. V září 1939.

Guido Battaglia, v.r.

Mikuláš Bubna-Litic, v.r. a za svého otce Michala.

Příloha č.3

Textová část národnostního prohlášení šlechty prezidentu Háchovi ze září 1939.

**Audience šlechtických představitelů na Pražském hradě
u prezidenta Emila Háchy v úterý 24.1.1939**

František hrabě Kinský
(11.5.1879 Kostelec n.O.
-1.9.1975 Kostelec n.O.)
statek Kostelec nad Orlicí

Karel baron Parish
(1.11.1899 Žamberk
-5.1.1976 Beamsville (Kanada)
statek Žamberk

Jan Adolf kníže Lobkowitz
(6.11.1885 Praha
-11.1.1952 Wolfegg)
statek Hořín

Rudolf Děpold hrabě Czernin
(25.8.1904 Dymokury
-16.5.1984 Vídeň)
statek Dymokury

Jan Nepomuk hrabě Pálffy
(10.10.1872 Retzho
f -11.05.1953 Graz)
statek Merklín

Leopold hrabě Sternberg
(21.5.1896 Častolovice
-1.11.1957 Kingston (Jamajka)
statek Častolovice

Karel Jiří hrabě Belcredi
(24.9.1893 Líšeň
-18.9.1972 Vídeň)
statek Líšeň

Jindřich hrabě Dobrzenský
(22.2.1892 Potštejn
-15.1.1945 Potštejn)
statek Potštejn

Jiří Douglas hrabě Sternberg
(10.12.1888 Praha
-4.7.1965 Bruneck)
statek Český Sternberk

Karel kníže Schwarzenberg
(5.7.1911 Čimelice
-9.4.1986 Vídeň)
statek Orlík

Hugo hrabě Strachwitz
(26.2.1900 Zdounky-
21.2.1978 Vídeň)
statek Zdounky

Zdenko Radslav hrabě Kinský
(14.7.1896 Chlumec n.C
-1.1.1975 Řím)
statek Chlumec nad Cidlinou

prezident Emil Hácha
(17. července 1872 Trhové Sviny-27.7.1945 Praha)

Prezident při přijetí zdůraznil, že jest si vědom veliké hodnoty vůle členů starých českých rodů sloužiti zájmům státu a národa. Je prý to jeho dávným přesvědčením, že účast starých šlechtických rodů na našem státním životě má nepochybnou cenu pro stát. Výslovně pak pravil: »Nemám na mysli jen oportunistickou stránku věci... Mám na mysli také stránku spíše ideovou: staré rody, které vzešly z našeho národa a zůstaly mu věmy, byly a jsou živým důkazem, že náš národ už před staletími dosáhl vysokého stupně civilizace.«

znaky: Antonín Javora

Příloha č.4

Osazenstvo druhé delegace u prezidenta Háchy 24.1.1939.